

POJMOVNIK S PODROČIJ DISKRIMINACIJE IN SOVRAŽNEGA GOVORA

Verbalno nasilje

Antisemitizem Dezinformacije

AGRESIJA

Balkanci

Genocid

Homofobija

Ksenofobija

Šovinizem

Radikalizacija

Stereotipi

Lažne novice

Migranti

SOVRAŽNI GOVOR

Totalitarizem

Priseljenci

Fašizem

POPULIZEM

Seksizem

Spletne dezinformacije

Spol

Marginalizirana skupina

RAZIZEM

Diskriminacija

Ana Frank

**POJMOVNIK
S PODROČIJ DISKRIMINACIJE
IN SOVRAŽNEGA GOVORA**

Mirovni inštitut –

Inštitut za sodobne družbene in politične študije

Metelkova 6

1000 Ljubljana

Pojmovnik s področij diskriminacije in sovražnega govora

Ana Frank

Oblikovanje: Aleš Cimprič

Jezikovni pregled: Megamoment, d. o. o.

Ljubljana, 2025

Pojmovnik je nastal v okviru raziskovalnega projekta »Sovražni govor v sodobnih konceptualizacijah nacionalizma, rasizma, spola in migracij« (št. J5-3102), ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili
v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 272880387

ISBN 978-961-7262-02-5 (PDF)

Kazalo

Uvod	7
Pojmovnik s področij diskriminacije in sovražnega govora	11
Zaključek	75
Seznam pojmov	76
Literatura in viri	78

Uvod

Pojmovnik vzpostavlja konceptualni okvir za sistematično obravnavo izrazov, ki se v slovenskem in širšem evropskem prostoru pojavljajo v raziskavah rasizma, nacionalizma, migracij ter sovražnega govora. Terminologija na teh področjih je zgodovinsko preobremenjena, politično občutljiva in analitično zahtevna. Pojmi, kot so rasa, rasizem, nacionalizem, kultura, nacija, migracije, spol in drugi, niso zgolj deskriptivne kategorije, temveč delujejo kot teoretska orodja, politične konstrukcije in hkrati kot mehanizmi družbenega razlikovanja. Zaradi tega je njihova natančna, kontekstualizirana in kritična opredelitev nujen pogoj za znanstveno raziskovanje ter tudi za politično in pravno obravnavo pojavov, kot je sovražni govor.

Namen pojmovnika ni zgolj sistematično urejanje izrazja, temveč rekonstrukcija tistih intelektualnih, političnih in družbenozgodovinskih kontekstov, znotraj katerih posamezni pojmi dobivajo analitično vrednost. Številni pojmi krožijo v javnem in političnem prostoru kot sinonimni ali medsebojno zamenljivi, kar pogosto zabiše analitično natančnost ter oteži identifikacijo strukturiranih praks neenakosti. Obenem raziskovanje sovražnega govora razkriva, da se diskurzivne prakse sovražstva redko opirajo na enodimenzionalne osi razlikovanja. Pogosto gre za preplet večplastnih in intersekcijskih mehanizmov izključevanja in neenakosti, ki vključujejo raso, etničnost, spol, seksualnost, razred, religijo, migracijski status in druge družbene razlike. Natančna konceptualizacija je zato ključna za razumevanje, kako se oblikujejo diskurzivne prakse izključevanja in kako se reproducirajo družbene hierarhije. Eden od ciljev pojmovnika je prispevati k teoretsko dosledni in empirično uporabni definiciji sovražnega govora, ki bo zajela te kompleksne dinamike oz. ki lahko zajame materialne učinke

in družbene kontekste, znotraj katerih ta govor deluje. Poseben poudarek pa je na izoblikovanju slovenske terminologije.

Metodološki pristop k pripravi pojmovnika temelji na sistematičnem pregledu ter primerjavi domače in mednarodne literature. Za vsak pojem so identificirani osrednje definicije, konceptualna izhodišča in teoretske distinkcije, kot jih oblikujejo različne avtorice in avtorji. Tak pristop omogoča hkratno predstavitev raznolikosti teoretskih tradicij ter identifikacijo konceptualnih presečišč, ki strukturirajo sodobne razprave o nacionalizmu, rasizmu, migracijah in sovražnem govoru. Analiza vključuje neposredno citiranje ali povzemanje definicij, skupaj z natančnimi bibliografskimi sklici. Posebna pozornost je namenjena kontekstualizacijam pojmov, ki razkrivajo, kako so se ti skozi čas transformirali, kako se umeščajo v specifične družbenopolitične situacije ter kako so povezani z zgodovino znanstvenih disciplin.

Pojmovnik obravnava široko paleto izrazov, ki strukturirajo razprave o rasnih in kulturnih razlikah, nacionalni pripadnosti, migracijah, identitetah in mejah ter tudi o različnih oblikah sovražnega, diskriminatornega, nevarnega ali žaljivega govora. Vključuje nabor izrazov, ki so ključni za razumevanje procesov drugačenja, kategoriziranja in izključevanja: od rase, rasizma, rasizacije in kulturne razlike do spola; od nacionalizma, države, nacije in identitete do različnih oblik govornih praks, od sovražnega do diskriminatornega ali žaljivega govora; ter od migracijskih kategorij, kot so migranti, begunci ali prosilci za azil, do širših družbenih označevalcev, kot so Balkanci, južnjaki, Neslovenci ali muslimani.

Namen take strukturirane predstavitve ni oblikovati enotne definicije, temveč omogočiti znanstveno natančno, teoretsko reflektirano in zgodovinsko umeščeno razumevanje pojmov, ki oblikujejo raziskovanje družbene neenakosti in izključevanja ter omogočiti bralkam in

bralcem orodje za kritično refleksijo tega, kako pojmi delujejo, kaj naredijo in katere družbene posledice producirajo. Pojemovnik tako ponuja konceptualno infrastrukturo za raziskovanje sovražnega govora in sorodnih fenomenov. S tem postavlja temelje za nadaljnje analitične in empirične študije ter prispeva k večji transparentnosti, primerljivosti in teoretski doslednosti raziskav, ki obravnavajo mehanizme družbene izključitve in neenakosti. Je orodje za raziskovalce in raziskovalke, ki se ukvarjajo s strukturami moči, z identitetnimi politikami in dinamikami sovražnega govora. Hkrati je prispevek k širši akademski razpravi o tem, kako konceptualizirati družbene procese, ki se nenehno spreminjajo, ter kako razvijati analitične kategorije, ki so občutljive za njihove zgodovinske, politične in kulturne kontekste.

A

Afrofobija

Afrofobija se nanaša na predsodke, diskriminacijo, sovražnost in nasilje, vključno z rasističnim sovražnim govorom, ki so usmerjeni proti temnopoltim ljudem oziroma ljudem afriškega porekla. Gre za specifično obliko rasizma, ki temelji na družbeni konstrukciji »črne rase« kot manjvredne, na podlagi česar se temnopoltim ljudem pripisujejo genetske in (ali) kulturne posebnosti in stereotipi (rasizacija). Zahodne družbe že stoletja povezujejo besedo »črno« z vsem, kar je temno, zlo, prepovedujoče, demonsko, nevarno in grešno (Hall, 1997: 32). V evropskem kontekstu se afrofobija kaže v stereotipizaciji, institucionalni diskriminaciji ter v omejenem dostopu do zaposlitve, stanovanja, zdravstva in izobraževanja. Evropska komisija (2020: 4) opozarja, da afrofobija presega individualne predsodke in je strukturna, saj je povezana z zgodovino kolonializma, suženjstva in neokolonialnih odnosov. V medijskem diskurzu so ljudje afriškega porekla pogosto predstavljeni kot »Drugi« ali nevarni, kar vpliva na javno mnenje in politike (Pajnik, 2003). Za boj proti afrofobiji sta zato ključna razumevanje zgodovinskih in sistemskih dimenzij rasizma ter krepitev protidiskriminacijskih mehanizmov.

Agresija

Agresija se nanaša na vedênje, katerega namen je škodovati drugim bodisi fizično, psihološko bodisi simbolno. V sociološkem smislu agresija ni zgolj individualna lastnost, ampak je tudi posledica družbenih struktur, norm in konfliktov. Anderson in Bushman (2002) jo opredelita kot namerno vedenje, ki povzroča škodo drugim, pri čemer je lahko neposredna (npr. fizični napad)

ali posredna (npr. širjenje govoric). V kontekstu diskriminacije je agresija pogosto usmerjena proti marginaliziranim skupinam, kar utrjuje njihovo izključevanje. V digitalnem prostoru se agresija kaže kot spletno nadlegovanje, trolanje ali sovražni komentari. Raziskave kažejo, da je agresija povezana z družbenimi neenakostmi, s frustracijami in z občutkom ogroženosti identitete (Sturmey, 2017).

Anticiganizem (romofobija)

Anticiganizem je specifična oblika rasizma in diskriminacije, usmerjena proti Romom in drugim skupinam, ki jih družba zaznava in slabšalno poimenuje kot »cigane«. Gre za zgodovinsko ukoreninjen pojav, ki vključuje stereotipe o kriminaliteti, lenobi, nečistosti in družbeni nevarnosti. Agencija Evropske unije za temeljne pravice (*EU Agency for Fundamental Rights – FRA*) opozarja, da so Romi v Evropi še vedno najbolj diskriminirana manjšina, izpostavljena segregaciji v izobraževanju, revščini, brezposelnosti in nasilju (FRA, 2018: 3). Romi se zaradi etničnega porekla soočajo z diskriminacijo, nadlegovanjem in s kaznivimi dejanji iz sovraštva. Anticiganizem presega predsodke, saj je institucionaliziran v politikah in praksah, ki omejujejo dostop Romov do osnovnih pravic, posledično se znaten del romskega prebivalstva še naprej spopada z domovi brez tekoče vode ali elektrike, lakoto, s pomanjkanjem zdravstvenega zavarovanja, s porokami otrok in z neizobraženostjo. Akademski pristopi (McGarry, 2017) romofobijo obravnavajo kot sistemsko obliko izključevanja, ki ima korenine v zgodovinskih procesih izgradnje nacionalnih držav, kolonizacije in rasizacije, ki so izključili Rome iz svoje identitetne politike.

Antisemitizem

Antisemitizem je zgodovinsko ukoreninjen pojav, ki se je v različnih civilizacijah pojavljal že v antičnih družbah in se je skozi srednji vek in moderno dobo preslikal v *označevalne strategije* izključevanja iz javnega življenja in kriminalizacije Judov – od pogromov, diskriminatornih zakonov, do sodobne rasistične ideologije 19. in 20. stoletja (Katz, 2022). V sodobni zgodovini je antisemitizem dosegel vrhunec v holokavstu, v sodobnih družbah pa se odraža tako v fizičnem nasilju, vandalizmu in sovražnem govoru kot tudi v subtilnejših strukturah diskriminacije, ki lahko vključujejo religiozne, ekonomske in politične stereotipe (FRA, 2019). V znanstveni literaturi (Schlosser in Ancis, 2008: 983) je antisemitizem definiran kot »pedsodki, sovražnost in/ali diskriminacija do Judov kot rasne, verske in/ali etnične skupine na individualni, skupnostni, institucionalni in/ali družbeni ravni«, ki se manifestira s stereotipi, z izključevanjem in s sistemskim privilegijem dominantnih skupin nad Judi. Mednarodno zavezništvo za spomin na holokavst (*International Holocaust Remembrance Alliance – IHRA, b.d.*) v delovni definiciji opredeli antisemitizem kot »določeno dožemanje Judov, ki se lahko izrazi kot sovrašтво do Judov. Retorične in fizične manifestacije antisemitizma so usmerjene proti judovskim ali nejudovskim posameznikom in/ali njihovi lastnini, proti judovskim skupnostnim, ustanovam in verskim objektom.« Zaradi ohlapnosti definicije pa širše akademske razprave (npr. Jeruzalemska deklaracija o antisemitizmu – *Jerusalem Declaration on Antisemitism, 2020–2021*, ki so jo podpisali mnogi mednarodni strokovnjaki in akademiki) poskušajo razjasniti meje med legitimno politično kritiko na eni strani (npr. kritika Izraela kot države in njenih dejanj ter cionističnega gibanja, kjer ni antisemitsko opozarjati na sistematično rasno diskriminacijo, točka 13 Jeruzalemske deklaracije antisemitizma) in realnimi antisemitskimi praksami na drugi, s čimer opozarjajo na kompleksnost koncepta v sodobni družbi.

Asimilacija

Asimilacija označuje proces, v katerem posamezniki ali skupine, praviloma manjšinske, postopoma prevzemajo kulturne vzorce, jezik, norme in vrednote dominantne družbe. Klasične teorije, zlasti v okviru čikaške šole, so asimilacijo razumele kot linearen in neizogiben proces vključevanja v večinsko družbo, ki vodi k postopnemu izginjanju etničnih razlik (Park in Burgess, 1921). V tem okviru je bila asimilacija pogosto normativno razumljena kot indikator uspešne integracije. Poznejše raziskave so opozorile na večdimenzionalnost in neenakomernost tega procesa. Gordon (1964) razlikuje med kulturno, strukturno, zakonsko in identifikacijsko asimilacijo ter poudarja, da prevzem kulturnih vzorcev ne pomeni nujno tudi enakega dostopa do družbenih institucij in virov moči. Sodobni pristopi problematizirajo asimilacijo kot potencialno asimetričen proces, ki lahko implicira pritisk na opuščanje lastne identitete ter reprodukcijo hierarhičnih razmerij med večino in manjšino (Alba in Nee, 2003). V kontekstu migracijskih politik se pojem pogosto postavlja v razmerje do integracije in multikulturalizma, pri čemer je ključno vprašanje, ali vključevanje predpostavlja kulturno homogenizacijo ali pa omogoča ohranjanje pluralnosti. Asimilacija tako ni zgolj opisni koncept, temveč normativno obremenjen pojem, ki odpira vprašanja o moči, identiteti in pogojih enakopravne participacije.

Avtohtonost

Avtohtonost pomeni status »prvotnega prebivalstva«, ki naj bi imelo zgodovinsko pravico do določenega ozemlja. V pravnem smislu je povezana z mednarodnim priznanjem pravic avtohtonih ljudstev (npr. Konvencija Mednarodne organizacija dela – *International Labour Organisation* – ILO, 1989). Vendar se koncept pogosto uporablja tudi v političnih in populističnih diskurzih, pri čemer je avtohtonost kriterij izključevanja »prišlekov« ali migrantov.

Geschiere (2009) opozarja, da se avtohtonost v Afriki in Evropi uporablja kot orožje pri sporih o pripadnosti in pravici do virov. V Sloveniji in drugje v Evropi se avtohtonost pogosto povezuje z nacionalno identiteto in domnevno zgodovinsko kontinuiteto, ki legitimizira privilegiran status večinskega naroda in zgolj dveh uradno priznanih »avtohtonih« nacionalnih manjšin. Kritični pristopi opozarjajo, da je avtohtonost vedno selektivna interpretacija zgodovine, ki lahko vodi do izključevanja in diskriminacije.

B

Balkanci

Izraz »Balkanci« je pogosto v rabi za prebivalce Balkanskega polotoka, vendar ima v slovenskem in širšem evropskem kontekstu tudi slabšalni pomen/pejorativne konotacije. Todorova (1997) je pokazala, da se Balkan pogosto prikazuje kot »Drugi« Evrope – kot prostor zaostalosti, nasilja in iracionalnosti. Tako diskurzivno pozicioniranje je poimenovala »balkanizem«. V Sloveniji izraz »Balkanci« pogosto označuje priseljence iz republik nekdanje Jugoslavije, pri čemer je prisoten stereotip o manjvrednosti ali kulturni nezdržljivosti. Ti diskurzi povzročajo pomembne družbene posledice, saj prispevajo k diskriminaciji in marginalizaciji. Kritični pristopi opozarjajo, da gre za konstrukt, ki odraža notranje evropske hierarhije in potrebo po ustvarjanju »Drugega« znotraj kontinenta.

Begunci

Begunci so osebe, ki so bile prisiljene zapustiti svojo državo zaradi pregonjanja, vojn, nasilja ali kršitev človekovih pravic.

Po definiciji Konvencije o statusu beguncev (Združeni narodi, 1951) je begunec oseba, ki je »zaradi utemeljenega strahu pred preganjanjem, osnovanem na rasi, veri, narodni pripadnosti, pripadnosti določeni družbeni skupini ali določenemu političnem prepričanju, /.../ izven države, katere državljan je, in ne more, ali zaradi takšnega strahu noče uživati varstva te države« (druga točka razdelka A 1. člena Konvencije o statusu beguncev, 1951, kot je spremenjena s Protokolom iz leta 1967). V pravni opredelitvi je begunec, ki mu je bil podeljen status, obravnavan kot oseba s priznano mednarodno ali subsidiarno zaščito (Direktiva 2011/95/EU). Begunci so ena najranljivejših skupin, saj so izpostavljeni nevarnosti tako med potovanjem kot tudi v državah sprejemnicah. Politični diskurzi jih pogosto problematizirajo in izključujejo, medtem ko humanitarni pristopi poudarjajo solidarnost in zaščito. Betts in Collier (2017) zagovarjata, da morajo politike do beguncev preseči zgolj humanitarni okvir in vključevati dolgoročne rešitve, ki omogočajo integracijo in dostop do trga dela.

Čefurji

Izraz »čefurji« je v slovenskem prostoru pejorativen in žaljiv označevalec za priseljence in njihove potomce z območja nekdanje Jugoslavije, zlasti iz Bosne in Hercegovine, Srbije, Črne gore in s Kosova. Gre za etnonacionalistično oznako, ki homogenizira zelo raznolike skupine ljudi in jih konstruira kot »Druge«. Beseda je močno zaznamovana s stigmo, saj implicira kulturno in socialno manjvrednost, pogosto pa se povezuje tudi s stereotipi o nasilnosti, primitivnosti in nekultiviranosti. Raba izraza

»čefur« razkriva mehanizme simbolnega nasilja, ki prispevajo k marginalizaciji in socialni izključenosti priseljenskih skupnosti. Kljub žaljivim konotacijam je izraz postal tudi predmet »preobratne apropiacije«, kot v romanu Gorana Vojnoviča *Čefurji raus!* (2008), v katerem je uporabljen kot orodje samoidentifikacije in kritike diskriminacije. Tako se pojem giblje med žaljivko, ki reproducira neenakost, in strategijo upora, ki razkriva družbene meje in hierarhije v Sloveniji. Akademski pristopi opozarjajo, da je treba ta izraz obravnavati v širšem kontekstu nacionalizma, ksenofobije in postsocialističnih identitetnih politik.

Čistost

Čistost je družbeni in kulturni konstrukt, ki označuje idealizirano stanje kulturne in biološke homogenosti, neokrnjenosti in moralne superiornosti, tudi krvne čistosti, neke skupnosti. Douglas (1966) jo v antropološkem smislu povezuje s simbolnim redom, pri čemer je »čisto« tisto, kar sledi normam, in »nečisto« tisto, kar jih krši. V nacionalističnih in rasističnih diskurzih čistost pogosto pomeni etnično ali kulturno homogenost, pri čemer je mešanje označeno kot nevarno. Ideja čistosti je bila v zgodovini uporabljena za legitimiranje rasnih politik, kolonializma in evgenike. V sodobnem kontekstu se pojavlja v političnih diskurzih, ki zagovarjajo zaščito »naše« kulture pred »kontaminacijo« tujega. Kritične teorije poudarjajo, da je čistost mit, saj družbe nikoli niso bile povsem homogena enota; mešanje kultur in identitet, populacijske migracije in mešanje so zgodovinska stalnica. Kljub temu je ideja čistosti močno prisotna v retoriki skrajnih gibanj, ki jo uporabljajo za mobilizacijo proti migrantom in manjšinam.

D

Dezinformacije

Dezinformacije so namerno ustvarjene in razširjene napačne ali zavajajoče informacije z namenom doseganja političnih, ekonomskih ali ideoloških ciljev. Odlikujejo jih namernost, manipulativnost in škodljiv vpliv na družbo. Ločimo med več tipi dezinformacij (po tipologiji, ki jo navajata Wardle in Derakhshan (2017, 2018)); dezinformacije (angl. *disinformation*) so netočne oziroma neresnične informacije, ustvarjene ter zavestno deljene in širjene z namenom zavajanja in povzročanja škode ter so pogosto orodje propagande in vplivanja. Napačne informacije (angl. *misinformation*) so netočne oziroma neresnične informacije, ki se širijo nenamerno zaradi pomanjkanja znanja in nerazumevanja teme ter brez namena povzročanja škode ali manipulacije. Gre torej za razliko od dezinformacij, pri katerih je namera zavajanja ključna. Običajno osebe nevede širijo netočne informacije, ker verjamejo, da so resnične ali ker jih niso preverile. Zlonamerne informacije (angl. *malinformation*) so sicer pristne, resnične informacije, ki pa so deljene z namenom in na način, ki povzročata škodo, pogosto z izdajanjem zaupnih in zasebnih informacij v javni sferi. Evropska komisija (2018) dezinformacije opredeljuje kot »dokazano napačne ali zavajajoče informacije, ki so ustvarjene, predstavljene in razširjene z namenom pridobivanja ekonomske koristi ali namernega zavajanja javnosti«. V sodobnem digitalnem okolju se širijo predvsem po družbenih omrežjih, pospešujejo pa jih algoritmi, ki nagrajujejo senzacionalizem, čustveno nabito vsebino in polarizacijo. Posledice dezinformacij so zmanjšano zaupanje v znanost, zdravstvo in medije, povečana zmeda med prebivalstvom ter večja ranljivost družb za propagando.

Raziskave kažejo, da so dezinformacije tesno povezane s kriznimi situacijami, kot so volitve, pandemije ali vojaški konflikti, ter da vplivajo na javno mnenje in oslabijo zaupanje v institucije (Wardle in Derakhshan, 2017, 2018). Poleg neposrednih političnih posledic dezinformacije prispevajo k širjenju sovražnega govora in teorij zarote ter k družbeni fragmentaciji. Strategije za boj proti dezinformacijam vključujejo preverjanje dejstev, transparentnost algoritmov, krepitev medijske in informacijske pismenosti ter regulativne ukrepe na ravni EU in držav članic.

Diskriminacija

Diskriminacija pomeni neenako, neupravičeno ali nepravilno obravnavo posameznikov ali skupin na podlagi osebnih okoliščin, kot so spol, starost, religija, etnična pripadnost, narodnost, spolna usmerjenost in invalidnost. Gre za proces, ki omejuje dostop do pravic, virov in možnosti, s čimer povzroča in reproducira družbene neenakosti. V mednarodnem pravu je diskriminacija razumljena kot kršitev načela enakosti in človekovega dostojanstva, zapisanega v Splošni deklaraciji človekovih pravic (Združeni narodi, 1948) ter v Mednarodnem paktu o državljanskih in političnih pravicah (Združeni narodi, 1966). V evropskem pravu je diskriminacija prepovedana in urejena z različnimi direktivami EU ter mednarodnimi konvencijami. Diskriminacija se lahko pojavlja neposredno (ko je oseba obravnavana slabše zaradi določene osebne značilnosti) ali posredno (ko na videz nevtralna pravila dejansko postavljajo določene skupine v slabši položaj). Sociološke raziskave poudarjajo, da diskriminacija ni le individualna praksa, ampak tudi sistemski pojav, ki se reproducira skozi institucije, politike in kulturne norme (Fredman, 2011; Pager in Shepherd, 2008). Kritični pristopi izpostavljajo interseksijsko naravo diskriminacije (Crenshaw, 1989), saj se posamezne oblike neenakosti pogosto prepletajo in krepijo. Družbene posledice so marginalizacija, neenakost in socialna fragmentacija. Na

digitalnem področju diskriminacija pridobiva nove oblike, kot so algoritmična pristranskost in diskriminatorne prakse na družbenih omrežjih in spletnih platformah. Razumevanje diskriminacije je zato ključno za razvoj politik enakosti, zaščito ranljivih skupin in krepitev socialne kohezije.

Diskriminatorni govor

Diskriminatorni govor je oblika komunikacije, ki prispeva k marginalizaciji posameznikov ali skupin na podlagi njihovih osebnih okoliščin (spol, rasa, vera, spolna usmerjenost, starost ipd.). Gre za izražanje, ki posameznike ali skupine prikazuje kot manjvredne ali neupravičene do enakopravne obravnave na podlagi njihovih osebnih značilnosti. Gre za izjave, ki ne dosegajo nujno praga sovražnega govora, vendar povzročajo sovražno ali ponižujoče okolje. Čeprav diskriminatorni govor morda ne vsebuje neposrednega pozivanja k sovraštvu ali nasilju, utrjuje stereotipe in družbene neenakosti. Van Dijk (1993) opozarja, da diskriminatorni govor pogosto deluje subtilno, skozi jezikovne izbire, ki reproducirajo neenakosti. Primeri so posplošitve, ponižujoče oznake ali šale na račun manjšin. Brown (2017) poudarja, da diskriminatorni govor ne učinkuje le na neposredne žrtve, ampak tudi na širšo družbo, saj normalizira predsodke in neenakosti. V digitalnem okolju se diskriminatorni govor širi hitro in dosega široko občinstvo, kar povečuje njegov vpliv in negativne družbene učinke, saj krepi stigmatizacijo in omejuje participacijo prizadetih skupin. Pravna regulacija diskriminatornega govora je manj jasna kot pri sovražnem govoru, saj gre pogosto za »sivo območje« med svobodo izražanja in škodljivimi posledicami. Pravne definicije se med državami razlikujejo, vendar akademski konsenz poudarja potrebo po uravnoteženju svobode izražanja in zaščite dostojanstva. Preventiva vključuje spodbujanje spoštljive komunikacije, medijsko odgovornost in izobraževanje o človekovih pravicah.

Digitalni rasizem

Digitalni rasizem označuje pojav, ko se rasistični predsodki, stereotipi in diskriminatorne prakse reproducirajo ali krepijo znotraj digitalnih okolij. To vključuje tako vsebine na družbenih omrežjih kot tudi algoritmične pristranskosti v umetni inteligenci in podatkovnih sistemih. Raziskave kažejo, da digitalni prostori niso nevtralni, temveč odsevajo družbene neenakosti in diskriminatorne strukture (Noble, 2018). Rasistični diskurzi se širijo z memi, s komentarji, z videoposnetki in drugimi spletnimi vsebinami, pogosto v prikritih ali subtilnih oblikah. Poleg tega algoritmi, ki temeljijo na zgodovinskih podatkih, reproducirajo pristranskost in diskriminirajo manjšine, na primer pri zaposlovanju, kreditiranju ali policijskem nadzoru (Benjamin, 2019). Učinek digitalnega rasizma je dvojen: utrjuje obstoječe neenakosti in povzroča nove oblike marginalizacije. Posledice so zmanjšana družbena kohezija, krepitev polarizacije in občutek izključenosti med prizadetimi skupinami. Boj proti digitalnemu rasizmu zahteva etično zasnovo tehnologij, transparentnost algoritmov, pravne regulative in razvoj digitalne pismenosti.

Drugi in drugačenje

Pojem »Drugi« označuje posameznike ali skupine, ki so v družbenem, političnem ali kulturnem diskurzu konstruirani kot odstopajoči od dominantne norme. Pojem torej označuje skupino ali posameznika, ki se v očeh večine razlikuje od dominantne skupine in je pogosto postavljen v marginaliziran položaj v okviru družbenega izključevanja. Gre za temeljni koncept v sociologiji, antropologiji in postkolonialni teoriji, ki pojasnjuje, kako večinska skupina vzpostavlja lastno identiteto na podlagi razlikovanja od tistih, ki so označeni kot »nepripadajoči«. Postkolonialna teorija (Said, 1978; Spivak, 1988) je pokazala, da je »Drugi« produkt procesa drugačenja (angl. *othering*), v katerem dominantna skupina

sebe definira kot normo, »Druge« pa kot odklon. Proces drugačenja je ključen za razumevanje kolonialnih in rasističnih diskurzov, pri čemer je »Drugi« predstavljen kot manj razvit, nevaren ali iracionalen. Zahodne kolonialne sile so konstruirale Orient kot »Drugega« za utemeljevanje kolonialne nadvlade in izkoriščanje. V sodobnih evropskih družbah se ta proces kaže v diskurzih o migracijah, etničnih in verskih manjšinah, spolnih identitetah ter drugih oblikah družbene raznolikosti, ki niso sprejete. Koncept ima pomembno analitično vrednost, saj razkriva razmerja moči, simbolne meje in mehanizme izključevanja. »Drugi« je utemeljen na podlagi kategorije močnejšega, ki utrjuje hierarhije in neenakosti. Kritični pristopi poudarjajo, da »Drugi« ni objektivna kategorija, temveč družbena konstrukcija, ki se spreminja glede na zgodovinski in politični kontekst. Prepoznavanje »Drugega« oziroma procesa drugačenja je torej nujno za razumevanje izključevanja in diskriminacije, hkrati pa omogoča razmislek o možnostih inkluzije in pluralizma.

E

Ekonomski migrant

Pojem ekonomski migrant se v političnem in medijskem diskurzu pogosto pojavlja kot normativna kategorija, ki implicira manjšo legitimnost migracije v primerjavi z begunci. Raziskave kažejo, da ta razlika povzroča moralno delitev med »zaslužnimi« (angl. *deserving*) begunci, ki bežijo pred preganjanjem, in »nezaslužnimi« (angl. *undeserving*) ekonomskimi migranti, katerih mobilnost je predstavljena kot motivirana zgolj z materialnimi interesi (Holmes in Castañeda, 2016). Taka dihotomija poenostavlja kompleksne vzroke migracij ter prispeva k stigmatizaciji migrantov, saj

ignorira prepletenost ekonomskih, političnih in okoljskih dejavnikov migracij. V sodobnih migracijskih študijah se zato poudarja, da je delitev med ekonomskimi migranti in begunci analitično omejena, saj številni migracijski tokovi izhajajo iz kombinacije strukturnih neenakosti, konfliktov, politične nestabilnosti in degradacije okolja. Posledično nekateri avtorji predlagajo uporabo širših konceptov, ki vključujejo mešane pogoje migracij in bolje zajamejo kompleksnost migracijskih motivov in poti (Crawley in Skleparis, 2018).

Etnicizacija

Etnicizacija označuje proces, v katerem se družbeni odnosi, konflikti ali socialne razlike interpretirajo, strukturirajo ali legitimirajo na podlagi etničnih kategorij. Gre za dinamičen in pogosto politično pogojen proces konstrukcije etničnih meja, ki določenim skupinam pripisuje esencializirane značilnosti ter jih umešča v hierarhična razmerja moči. Barth (1969) je pokazal, da etničnost ni fiksna lastnost skupin, temveč rezultat vzdrževanja simbolnih meja med »mi« in »oni«. Etnicizacija tako ne odraža objektivnih kulturnih razlik, temveč selektivno poudarjanje in politizacijo določenih značilnosti. Brubaker (2004) opozarja, da je etničnost treba razumeti kot kategorijo prakse in diskurza, ne kot substancialno entiteto. Proces etnicizacije je pogosto povezan z marginalizacijo, s stigmatizacijo ali z mobilizacijo kolektivnih identitet, zlasti v kontekstih migracij, nacionalizma ali političnih kriz. Posledično etnicizacija deluje kot mehanizem simbolnega razmejevanja, ki lahko prispeva k socialni koheziji znotraj skupine, hkrati pa pogloblja družbene delitve in legitimira neenakosti.

G

Genocid

Genocid je skrajna oblika kolektivnega nasilja, usmerjenega v namerno uničenje nacionalne, etnične, rasne ali verske skupine, v celoti ali delno. Pravna definicija je določena v Konvenciji o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida (Združeni narodi, 1948), ki poleg fizičnega uničenja vključuje tudi povzročanje hudih telesnih ali duševnih poškodb, preprečevanje rojstev ter prisilno premestitev otrok. Lemkin (1944), ki je pojem uvedel, je genocid razumel širše kot proces uničenja temeljnih vzorcev življenja določene skupine, vključno z njenimi kulturnimi in institucionalnimi strukturami. Sodobne študije genocida poudarjajo, da gre za procesualen pojav, ki se razvija skozi faze dehumanizacije, polarizacije in institucionalizacije nasilja (npr. Stanton, 1996). Genocid ni zgolj vojaško ali politično dejanje, temveč radikalna manifestacija ideologij izključevanja, ki temeljijo na esencializaciji in popolni negaciji človečnosti določene skupine.

F

Fašizem

Fašizem je totalitarna politična ideologija, ki temelji na avtoritarni oblasti, kultu vodje, skrajnem nacionalizmu, militarizaciji družbe ter zavračanju demokracije, liberalizma in pluralizma. Zgodovinsko je fašizem povezan z Mussolinijevo Italijo, vendar se njegove ideološke prvine pojavljajo tudi v drugih režimih in

sodobnih političnih gibanjih. Eco (1995) je fašizem opredelil kot večni fašizem ali »urfašizem« kot skupek ponavljajočih se značilnosti, med katerimi so strah pred drugačnostjo, sovraštvo do intelektualizma in idealizacija nasilja. Fašistični diskurzi pogosto konstruirajo notranje in zunanje sovražnike ter legitimirajo represijo v imenu nacionalne enotnosti. Kot ključna značilnost fašizma (Paxton, 2004) je izpostavljena njegova dinamična politična praksa, ki se razvija skozi več faz – od intelektualnega oblikovanja idej do množične mobilizacije in izvajanja oblasti. Pri tem sta poudarjeni osrednja vloga čustev, kot so ponižanje, strah in resentment, ter mobilizacija nacionalističnih mitov kot ključne gonilne sile fašističnih gibanj. Elita ima vodilno vlogo, medtem ko množice sledijo njenemu usmerjanju. Posameznik ne obstaja kot avtonomen subjekt, temveč le kot del kolektiva. Razredni boj je razglašen za presežnega, saj je družba urejena korporativno, po razredih oziroma stanovih. Ključni nalogi politične ureditve sta upravljanje in usklajevanje odnosov med temi družbenimi segmenti. V sodobnem kontekstu se fašistični elementi pojavljajo v skrajno desnih gibanjih, ki sicer formalno delujejo znotraj demokratičnih okvirov, vendar spodkopavajo temeljne demokratične vrednote.

H

Homofobija

Homofobija pomeni predsodke, diskriminacijo, sovraštvo ali sovražno vedenje do oseb, ki so istospolno usmerjene, ali do tistih, ki jih družba dojema kot pripadnike skupnosti LGBTQ+. Gre za pojav, ki se lahko kaže na različnih ravneh: od individualnih negativnih stališč in vedenja do institucionalnih praks in politik, ki

sistematično izključujejo istospolno usmerjene osebe. Svetovna zdravstvena organizacija (*World Health Organization – WHO*) opozarja, da je homofobija brez znanstvene utemeljitve, saj temelji na predsodkih in stereotipih (WHO, 2019). V pravnem in družbenem smislu se homofobija kaže kot zavračanje pravne enakosti (npr. pri pravici do zakonske zveze), nasilje proti posameznikom ali širjenje negativnih podob v medijih. V digitalnem prostoru je homofobija prisotna v obliki sovražnega govora, nadlegovanja in dezinformacij, ki osebe skupnosti LGBTQ+ prikazujejo kot grožnjo družbi ali »nenaravne«. Akademske študije poudarjajo, da homofobija ni zgolj osebni odnos, temveč del širšega sistema heteronormativnosti, ki privilegira heteroseksualnost kot normo in legitimira marginalizacijo drugih spolnih usmerjenosti (Herek, 2004). Preprečevanje homofobije zahteva celostne politike enakopravnosti, izobraževanje in podporo vključujočim praksam.

Integracija

Integracija označuje proces vključevanja posameznikov ali skupin v družbene, ekonomske, politične in kulturne strukture družbe, pri čemer naj bi bila ohranjena njihova temeljna identiteta. V nasprotju z asimilacijo integracija ne predpostavlja nujno opustitve kulturnih posebnosti, temveč poudarja vzajemnost prilagajanja med večinsko družbo in manjšinskimi skupinami. Esser (2008) integracijo konceptualizira kot večdimenzionalni proces, ki vključuje strukturno (dostop do trga dela, izobraževanja), kulturno (jezikovne kompetence, poznavanje norm), socialno (medosebne mreže) in identifikacijsko raven (občutek pripadnosti). Podobno Heckmann (2005) poudarja, da je integracija

dolgoročen in interaktiven proces, ki je odvisen tako od institucionalnih pogojev kot od individualnih virov, pri čemer razlikuje predvsem strukturalno, kulturno (angl. *acculturation*), interaktivno in identifikacijsko dimenzijo integracije. Gre za vključevanje posameznikov v socialne sisteme, organizacije in institucije skozi čas in skozi interakcijo med migranti in sprejemno družbo. Integracija ni preprosto linearna »prilagoditev migranta« – Heckmann (ibid.) izrecno omenja, da se posamezne dimenzije integracije odvijajo z različnimi hitrostmi in rezultati ter vključujejo kompleksne interakcije med posamezniki in sprejemno družbo. Proces vključevanja je dvosmeren, saj tako migranti kot sprejemna družba vplivajo na izid (kljub neenaki moči). V kontekstu migracijskih politik je integracija okvir, ki naj bi zagotavljal enakost možnosti, socialno kohezijo in demokratično participacijo. Hkrati pa ostaja koncept politično in ideološko obremenjen, saj se pogosto uporablja kot merilo »uspešnosti« manjšinskih skupin, ne da bi se enakovredno problematizirale strukturne ovire in diskriminatorne prakse večinske družbe.

Intersekcionalnost

Intersekcionalnost je analitični koncept, ki pojasnjuje, kako se različne osi družbene identitete, kot so spol, rasa, razred, etnična pripadnost, spolna usmerjenost, starost in invalidnost, prepletajo in omogočajo specifične oblike diskriminacije ali privilegijev. Pojem je razvila Kimberlé Crenshaw (1989), da bi opisala, kako so temnopolte ženske pogosto izključene tako iz feminističnih kot tudi protirasističnih analiz, ker doživljajo diskriminacijo na presečišču obeh osi (kot ženske in kot temnopolte). Intersekcionalnost razkriva, da posamezniki ne doživljajo družbene neenakosti na linearen način, ampak v prepletu različnih hierarhij moči in sistemov zatiranja (Hill Collins in Bilge, 2016). V praksi to pomeni, da so določene skupine – na primer migrantke ali invalidne ženske – izpostavljene specifičnim oblikam marginalizacije, ki jih ni mogoče razumeti zgolj z eno

samo kategorijo. Koncept je postal ključen v sociologiji, antropologiji, politologiji in pravnih študijah, saj omogoča kompleksnejšo analizo diskriminacije. V zadnjem času se uporablja tudi v raziskavah digitalnih neenakosti in sovražnega govora, v katerih opozarja na preplet spolnih, rasnih in drugih pristranskosti.

Intoleranca/nestrpnost

Intoleranca ali nestrpnost pomeni zavračanje oziroma nepripravljenost sprejemanja drugačnosti in razlik v prepričanjih, identitetah ali načinih življenja, kar se lahko kaže v predsodkih, diskriminaciji in sovražnem vedenju. Označuje izključevanje ali sovražen odnos do posameznikov ali družbenih skupin na podlagi zaznanih razlik, kot so etničnost, vera, spol, spolna usmerjenost, politično prepričanje, kulturne prakse in druge osebne okoliščine. Lahko se izraža na ravni individualnih stališč in mnenj, na ravni institucionalnih praks, ki sistematično izključujejo določene skupine, ali na ravni konkretnih fizičnih praks, kot sta diskriminacija in nasilje. Intoleranca je pogosto povezana s strahom pred izgubo identitete ali privilegijev ter se krepi v obdobjih družbenih kriz. Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation – UNESCO*, 1995) poudarja, da intoleranca ogroža družbeno kohezijo in mir, saj spodkopava spoštovanje človekovega dostojanstva in pravic drugih, kar ogroža demokracijo in pluralizem v družbi. V političnem diskurzu se intoleranca pogosto legitimira kot zaščita »naših vrednot«, pri čemer se razlike predstavljajo kot nevarnost. Sociološke raziskave poudarjajo, da je nestrpnost pogosto rezultat negotovosti in občutka ogroženosti, ki ga krepijo politični in medijski diskurzi (Allport, 1954). Pojem je razumljen kot pojav, ki presega individualne predsodke ali afekte oziroma osebna stališča in vključuje tudi družbene ter institucionalne prakse, ki omejujejo enakopravno udeležbo, legitimnost ali pravice določenih skupin

(Brown, 2006). Intoleranca označuje torej tudi razmerja moči, saj pogosto deluje kot mehanizem simbolne in materialne hierarhizacije, ki naturalizira odnose moči in upravičuje diskriminacijo ter izključevanje v imenu normativne večine. V digitalni dobi se intoleranca širi po družbenih omrežjih, na katerih anonimnost omogoča hitreje izražanje sovražnih stališč. Nestrpnost povzroča resne posledice: erozijo zaupanja v institucije, povečanje družbene polarizacije in nasilne konflikte. Strategije za zmanjševanje nestrpnosti vključujejo izobraževanje, medkulturni dialog, razvoj empatije in pravne ukrepe za zaščito ranljivih skupin. Akademski pristopi zato opozarjajo, da nasproti intoleranci zgolj toleranca sama po sebi ni dovolj, temveč je treba zagovarjati koncepte priznanja, enakosti in inkluzije, kar zahteva aktivno toleranco oziroma angažirano spoštovanje in sprejemanje raznolikosti.

Islamofobija

Islamofobija označuje predsodke, diskriminacijo in sovražnost do islama ter do ljudi, ki so dejanski ali domnevni muslimani. Pojem zajema različne oblike sovraštva – od negativnih stereotipov in medijskih reprezentacij do nasilja, socialne izključenosti in političnih ukrepov, ki nesorazmerno prizadenejo muslimanske skupnosti. V Evropi je pojem posebej aktualen po terorističnih napadih na začetku 21. stoletja, ko so muslimanske skupnosti postale tarča kolektivne stigmatizacije. Antropološke raziskave kažejo, da islamofobija pogosto deluje na presečišču rasizma, ksenofobije in kulturnega esencializma, pri čemer se muslimani dojemajo kot »Drugi«, nezdržljivi z evropskimi vrednotami (Bayraklı in Hafez, 2019). Na spletu se islamofobija krepi z dezinformacijami in s teorijami zarote, ki muslimane prikazujejo kot varnostno grožnjo. Islamofobni diskurzi niso marginalni, temveč pogosto del političnega mainstreama. Razumevanje islamofobije je bistveno za oblikovanje inkluzivnih družb, ki temeljijo na dialogu, medkulturnem razumevanju in spoštovanju človekovih pravic.

J

Južnjaki

Gre za stereotipno kategorijo, ki homogenizira raznolike etnične, kulturne in nacionalne skupine ljudi ter jih postavlja v hierarhično podrejen položaj kot kulturno ali civilizacijsko manjvredne. Koncept »južnjakov« v evropskem kontekstu se pogosto obravnava kot diskurzivna konstrukcija regionalne drugačnosti. Raziskave kažejo, da so prebivalci jugovzhodne Evrope predstavljeni kot kulturno in politično manj »evropski«, kar utrjuje simbolne meje znotraj Evrope (Todorova, 1997). Podobno koncept ugnezdenega orientalizma opisuje hierarhično razvrščanje regij, pri čemer sta »jug« in »vzhod« predstavljana kot bolj zaostala (Bakić-Hayden, 1995). Antropološke analize pa opozarjajo, da stereotipi o južnih Evropejcih pogosto izhajajo iz zgodovinskih predstav o evropski periferiji (Herzfeld, 1987). V Sloveniji je izraz *južnjaki* pogovorni in pogosto žaljiv označevalec za ljudi/priseljence, ki izvirajo iz (južnih) delov nekdanje Jugoslavije (npr. Bosne in Hercegovine, Srbije, Kosova, Makedonije). Raba izraza je povezana s procesi drugačenja, v katerih se »južnjaki« konstruirajo kot drugačni in ne povsem pripadajoči slovenskemu prostoru. V slovenskem kontekstu izraz nosi konotacije kulturne manjvrednosti, nasilnosti ali neprimerne vedenja. Tujec ali kdor prihaja z juga ali vzhoda Slovenije, je opredeljen kot »Drugi« slovenski nacionalni identiteti (Bajt, 2016). Gre za izraz simbolnega nasilja, ki utrjuje meje med »mi« in »oni« ter legitimira izključevanje; oznaka »južnjak« je torej več kot le geografski opis, saj nosi s sabo simbolni kapital stigmatizacije in izključevanja. Označevanje »južnjakov« je tesno povezano z nacionalizmom, balkanizmom in s postsocialističnimi identitetnimi politikami. Kritični pristopi opozarjajo, da taki

izrazi reproducirajo rasizacijo in etnizacijo družbenih razlik ter prispevajo k družbeni segregaciji in diskriminaciji, zlasti na področju zaposlovanja, izobraževanja in stanovanjske politike.

K

Kaznivo dejanje iz sovraštva

Kaznivo dejanje iz sovraštva (angl. *hate crime*) je kaznivo dejanje, pri katerem je motiv storilca povezan s predsodki ali sovraštvom do določene osebne značilnosti žrtve, kot so rasa, vera, etnična pripadnost, spolna usmerjenost, spol, invalidnost in druge zaščitene kategorije. Gre torej za dejanja (npr. fizični napad, grožnje, vandalizem), ki bi bila kazniva že sama po sebi, a zaradi motiva sovraštva postanejo družbeno in pravno posebej nevarna (Perry, 2001). Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (*Organization for Security and Co-operation in Europe – OSCE*, 2020) definira *hate crime* kot »kaznivo dejanje, motivirano s predsodkom«, pri čemer je ključno, da storilec tarčo izbere zaradi njene pripadnosti (dejanske ali domnevne) določeni skupini. Posledice takih dejanj so večplastne: poleg neposredne škode žrtvi povzročajo širši občutek strahu in negotovosti v celotni skupnosti. Akademski pristopi poudarjajo, da pojma *hate crime* ni mogoče razumeti zgolj kot individualna dejanja, temveč kot del širšega konteksta diskriminacije in družbene neenakosti. Zato številne države v zakonodaji predvidevajo strožje kazni za kazniva dejanja, storjena iz sovraštva.

Kolonializem

Kolonializem je zgodovinski in politični sistem, v katerem ena država ali imperij vzpostavi nadzor nad drugim ozemljem in

prebivalstvom z namenom ekonomskega izkoriščanja, politične dominacije in kulturne nadvlade. Kolonializem ni bil zgolj vojaška ali upravna praksa, temveč tudi epistemološki projekt, ki je proizvajal znanje o koloniziranih kot manjvrednih, nerazvitih ali nezmožnih samouprave. Fanon (1961) poudarja, da je kolonializem globoko zaznamoval identitete koloniziranih in kolonizatorjev ter povzročil trajne psihološke in družbene posledice. Čeprav se je formalni kolonializem v veliki meri končal v 20. stoletju, njegove posledice vztrajajo v obliki globalnih neenakosti, rasizma in geopolitičnih razmerij moči.

Ksenofobija

Ksenofobija pomeni strah, odpor ali sovražnost do tujcev oziroma do tistih, ki jih večinska skupnost zaznava kot »drugačne« glede na narodnost, kulturo, jezik ali vero. Je oblika nestrpnosti, ki vodi v diskriminacijo, marginalizacijo in pogosto tudi nasilje nad posamezniki ali skupinami. Najpogosteje je usmerjena proti priseljencem, migrantom ali etničnim manjšinam. Ni nujno, da temelji na dejanskem stiku s tujci, temveč pogosto na predsodkih, stereotipih in simbolnih konstrukcijah »Drugega«, pogosto pa tudi presega individualne predsodke ter ima pomembne družbene in politične razsežnosti. Ksenofobija je tesno povezana z rasizmom, nacionalizmom in s populizmom, saj politični akterji pogosto instrumentalizirajo strah pred tujci za krepitev lastne legitimnosti. V sodobnem evropskem političnem diskurzu se ksenofobija pogosto kaže v protimigrantski retoriki, zaostrovanju azilnih politik in v družbenih gibanjih, ki spodbujajo izključevanje ter migrante prikazujejo kot grožnjo nacionalni varnosti, kulturi ali ekonomskemu blagostanju (Wodak, 2015). Fobija izhaja iz grške besede *fobos*, ki pomeni strah. Ksenofobija (iz grške besede *xenos*, tj. tujec) torej pomeni nerazumen strah pred tujci. Ksenofobija je odnos do oseb, ki so opredeljene kot drugačne od drugih z uporabo resničnih ali mitoloških meril, gre torej za izraz

nezaupanja, sovraštva in nestrpnosti do oseb, ki so dojemane kot »Drugi« (Weiß, 2008). Sociološke študije poudarjajo, da ksenofobija ni le individualni sentiment, temveč strukturiran družbeni pojav, ki vpliva na oblikovanje nacionalnih identitet in legitimacijo restriktivnih politik do priseljevanja tujcev (Wimmer, 2013). V digitalnem okolju se širi z dezinformacijami in s sovražnim govorom na družbenih omrežjih, ki tujce, predvsem migrante in begunce, prikazujejo kot grožnjo varnosti, kulturi ali gospodarstvu. Algoritmi povečujejo vidnost polarizirajočih vsebin, posledica česar so erozija družbene kohezije, kršitve človekovih pravic in povečana radikalizacija. Ksenofobni diskurzi so pogosto instrumentalizirani in povezani s širšimi procesi populizma ter nacionalizma v politične namene, saj mobilizirajo podporo populističnim strankam in gibanjem. Razumevanje ksenofobije kot strukturnega problema, ki zahteva politične, pravne in izobraževalne odgovore, je ključno za oblikovanje vključujočih družb in razvoj politik, ki temeljijo na solidarnosti, spoštovanju človekovih pravic in medkulturnem dialogu.

Kultura

Kultura pomeni celoto simbolnih pomenov, vrednot, norm, običajev, znanja in umetniških izrazov, ki oblikujejo način življenja določene skupnosti. Geertz (1973) jo je definiral kot »sistem pomenov«, ki ga ljudje oblikujejo in posredujejo z družbenimi praksami. Kultura je ključna za oblikovanje identitet, saj določa, kako posamezniki razumejo sebe in svet okoli sebe. Je dinamična in se nenehno spreminja, zlasti v interakciji z drugimi kulturami (kulturna hibridnost). Postkolonialni teoretiki, kot je Bhabha (1994), poudarjajo, da kultura ni homogena, ampak se oblikuje na podlagi razlik, prepletanja in pogajanja. V sodobnosti kultura ni omejena na etnične ali nacionalne skupine, temveč vključuje tudi subkulture, globalne kulturne trende in digitalno kulturo. Kritični pristopi opozarjajo, da kultura ni nevtralna, ampak

je povezana z močjo in s hegemonskimi odnosi, saj dominantne skupine pogosto definirajo, kaj je »legitimna« kultura.

Kulturna razlika

Kulturna razlika se nanaša na razlike v vrednotah, normah, običajih, jezikih, religijah in simbolnih praksah med različnimi družbenimi skupinami. V antropologiji je dolgo veljalo, da kulturne razlike same po sebi niso problematične, temveč so del človeške raznolikosti (Geertz, 1973). Vendar pa so kulturne razlike pogosto instrumentalizirane v političnih in družbenih diskurzih, v katerih so podlaga za hierarhije, stereotipe in izključevanje. Balibar (1991b) je ta pojav poimenoval »kulturni rasizem«, v katerem kultura nadomešča biološko raso kot osnovo za diskriminacijo. Kulturna razlika se v sodobnosti pogosto pojavlja v diskurzih o migracijah, integraciji in nacionalni identiteti, pri čemer se trdi, da so določene kulture med seboj »nezdružljive«. Po drugi strani pa postkolonialne teorije (Bhabha, 1994) poudarjajo, da kulturne razlike niso fiksne, ampak fluidne in hibridne, saj nastajajo v interakciji med skupinami. Kritični pristopi opozarjajo, da je spoštovanje kulturnih razlik temelj pluralistične družbe, vendar ga ne smemo razumeti kot opravičilo za ohranjanje neenakosti.

Kulturni rasizem

Kulturni rasizem označuje obliko rasizma, ki ne temelji več primarno na bioloških razlikah, temveč na domnevnih kulturnih nezdružljivostih med skupinami. Namesto sklicevanja na pojem »rasa« uporablja pojme, kot so kultura, vrednote, način življenja ali religija, ki so predstavljeni kot fiksni, homogeni in hierarhično razporejeni ter med seboj drugačni in zato nezdružljivi. Zato je kulturni rasizem označen tudi kot neorasizem (Balibar, 1991a). Barker (1981) je pokazal, da kulturni rasizem omogoča ohranjanje rasističnih hierarhij v kontekstu, v katerem je biološki rasizem

družbeno delegitimiziran. V evropskem kontekstu se kulturni rasizem pogosto kaže v diskurzih o migracijah, islamu in integraciji, v katerih so določene skupine predstavljene kot nesposobne vključitve v »našo« družbo. Taki diskurzi legitimirajo izključevanje, segregacijo in restriktivne politike, hkrati pa se predstavljajo kot obramba kulturne raznolikosti ali liberalnih vrednot. Kritični pristopi poudarjajo, da kulturni rasizem naturalizira družbene razlike in prikriva razmerja moči.

Kultura sovraštva

Kultura sovraštva se nanaša na družbeni in komunikacijski okvir, v katerem so sovražni diskurzi, diskriminacija in izključevanje normalizirani ter pogosto predstavljeni kot sprejemljiv del javne razprave. Gre za pojav, ko sovražni govor, stereotipi in stigmatizacija postanejo vsakodnevni elementi političnega, medijskega ali spletnega prostora in komunikacije. Teoretiki medijev opozarjajo, da kultura sovraštva ni le zbirka individualnih dejanj in posameznih izjav, temveč strukturni pojav, ki je povezan z dinamično moči, s hegemonijo in politiko identitet ter reproducira hierarhije moči in ohranja neenakosti (van Dijk, 1993). V digitalni dobi jo okrepijo algoritmi družbenih omrežij, ki dajejo prednost vsebinam z visoko stopnjo čustvene angažiranosti, saj sovražne vsebine pritegnejo več pozornosti in s tem dosega širši krog občinstva, kar tudi povečuje vidnost sovražnih vsebin. Kultura sovraštva povzroča resne posledice: marginalizira ranljive skupine, spodbuja družbeno polarizacijo in zmanjšuje raven zaupanja v demokratične institucije. Poleg tega lahko vpliva na oblikovanje političnih odločitev, saj javni diskurzi, prežeti s sovraštvom, pogosto legitimirajo restriktivne in diskriminatorne politike ter lahko prispevajo k nasilju. Raziskave kažejo, da se kultura sovraštva pogosto razvija v povezavi z nacionalizmom, s populizmom in kriznimi situacijami (npr. z migracijskimi tokovi). Akademski pristopi k razumevanju kulture sovraštva vključujejo kritično

analizo diskurza, teorije socialne identitete in raziskave vpliva medijskih praks. Boj proti tej kulturi zahteva celostne ukrepe, ki vključujejo pravno regulacijo, razvoj medijske in digitalne pismenosti, spodbujanje etičnih standardov v novinarstvu in javni komunikaciji ter izobraževalne programe za prepoznavanje in zavračanje sovražnih praks.

Lažne novice

Lažne novice (angl. *fake news*) so namerno ustvarjene in razširjene napačne ali zavajajoče informacije, pogosto oblikovane v obliki, ki posnema legitimne novinarske vsebine. Namen njihovega širjenja je lahko političen (vplivanje na javno mnenje, vpliv na volitve, destabilizacija družb), ekonomski (pridobivanje klikov in povečevanje prihodkov z oglaševanjem) ali ideološki (utrjevanje stereotipov in predsodkov) (Lazer et al., 2018). Evropska komisija (2018) lažne novice umešča v širši okvir dezinformacij in opozarja, da se širijo predvsem v digitalnem prostoru, v katerem algoritmi dajejo prednost senzacionalističnim in polarizirajočim vsebinam. V primerjavi z dezinformacijami kot širšo kategorijo se *fake news* nanaša predvsem na novičarske formate, ki jih je težko razlikovati od zanesljivih medijev. V digitalni dobi se širijo izjemno hitro, predvsem po družbenih omrežjih, na katerih algoritmi dajejo prednost senzacionalističnim vsebinam. Znanstvene raziskave so pokazale, da se lažne novice širijo hitreje in dlje kot preverjene informacije, so učinkovitejše pri širjenju kot preverjene informacije, saj apelirajo na čustva, strahove in predsodke ter temeljijo na presenečenju in potrjevanju predsodkov (Vosoughi, Roy in Aral, 2018). Poleg zmanjšanja zaupanja v medije in

demokratske institucije povzročajo polarizacijo in lahko tudi resne posledice za javno zdravje in varnost. Boj proti lažnim novicam vključuje različne pristope: preverjanje dejstev (angl. *fact-checking*), izobraževanje za digitalno in medijsko pismenost, večjo transparentnost algoritmov in odgovornost spletnih platform. Akademске razprave opozarjajo, da gre za kompleksen pojav, ki ga ni mogoče rešiti zgolj s tehnološkimi rešitvami, ampak zahteva tudi družbeni in politični angažma.

M

Manjšina

V družboslovju pojem manjšine ne označuje zgolj številčno manjše skupine prebivalstva, temveč predvsem družbeno skupino, ki je zaradi določenih identitetnih značilnosti – na primer etničnega ali narodnega porekla, jezika, vere ali kulture – v relativno podrejenem položaju v razmerju do dominantne skupine v družbi. Po klasični sociološki definiciji je manjšina »vsaka skupina ljudi, ki so zaradi svojih fizičnih ali kulturnih značilnosti v družbi, v kateri živijo, izločeni od drugih, zaradi različnega in neenakega obravnavanja, in se zato imajo za predmet kolektivne diskriminacije« (Wirth, 1945: 347); ta definicija tudi poudarja, da manjšino zaznamujejo tri ključne značilnosti: objektivne razlike v primerjavi z večinsko populacijo, skupna kolektivna identiteta ter izkušnja neenakega dostopa do družbene moči, virov ali statusa (Wirth, 1945). Pomembno je, da pojem manjšine ne označuje nujno zgolj demografske manjšinskosti, temveč predvsem družbeni položaj, ki ga določajo razmerja moči. Sodobne sociološke analize poudarjajo, da so manjšine pogosto izpostavljene institucionalnim in simbolnim oblikam neenakosti, ki se kažejo v diskriminaciji,

omejenem dostopu do politične participacije ali neenaki zastopanosti v družbenih institucijah. V tem smislu pojem manjšine zajema tudi procese družbenega kategoriziranja in konstrukcije razlik, ki lahko vodijo v stigmatizacijo ali izključevanje določenih skupin (Healey in Stepnick, 2019). Raziskave na področju etničnih in rasnih študij zato poudarjajo, da je položaj manjšin rezultat zgodovinskih, političnih in institucionalnih procesov, ki oblikujejo hierarhije moči v družbi.

Marginalizirana skupina

Marginalizirana skupina označuje družbeno skupino, ki je zaradi strukturnih neenakosti, institucionalnih praks ali širših družbenih procesov potisnjena na rob družbenega, političnega ali ekonomskega življenja. Marginalizacija pomeni omejen dostop do ključnih družbenih virov, kot so politična reprezentacija, ekonomske priložnosti, izobraževanje in socialna zaščita, ter zmanjšano možnost sodelovanja v procesih odločanja. Young (1990) marginalizacijo opredeljuje kot eno izmed osrednjih oblik strukturne nepravilnosti, pri kateri so določene skupine sistematično izključene iz pomembnih družbenih institucij in s tem iz možnosti polnega družbenega sodelovanja. V širšem sociološkem okviru je marginalizacija razumljena kot proces socialne izključenosti, ki nastaja zaradi neenake distribucije družbenih virov, politične moči in simbolnega priznanja. Silver (1994) poudarja, da socialna izključenost in marginalizacija pogosto delujeta kumulativno: posamezniki ali skupine so lahko hkrati izključeni iz ekonomskih, političnih in kulturnih sfer družbe. Marginalizirane skupine so zato pogosto izpostavljene večplastnim oblikam neenakosti, ki lahko vključujejo diskriminacijo, stigmatizacijo, revščino ali omejene možnosti družbene mobilnosti.

Marginalizacija

Marginalizacija označuje proces, v katerem so posamezniki ali družbene skupine sistematično potisnjeni na rob družbenih, političnih, ekonomskih ali kulturnih struktur. Ne gre zgolj za individualno izključenost, temveč za strukturno pogojen položaj, ki izhaja iz asimetrij moči, institucionalnih praks in zgodovinsko sedimentiranih neenakosti. Young (1990) marginalizacijo opredeli kot eno izmed temeljnih oblik zatiranja, saj prizadetim skupinam onemogoča polno participacijo v družbenem življenju ter jim omejuje dostop do ključnih virov, kot so zaposlitev, izobraževanje in politična reprezentacija. Marginalizacija je pogosto prepletena z več presečnimi osmi neenakosti (Crenshaw, 1989), pri čemer se učinki diskriminacije kumulativno stopnjujejo. V sodobnih družbah se kaže tudi v simbolnih dimenzijah, kot so diskurzivna nevidnost, podreprezentiranost v medijih ali delegitimacija izkušenj določenih skupin. Ni zgolj socialni pojav, temveč tudi normativni izziv za demokratične ureditve, ki temeljijo na načelih enakosti in vključevanja.

Meja

Meja je politična, pravna in simbolna črta, ki ločuje ozemlja, države ali skupnosti. Ni zgolj geografska črta, ampak tudi družbeni konstrukt, ki določa, kdo pripada in kdo je izključen. Meje so družbeni in zgodovinski proces, ne pa statična ali naravna ločnica, ki se ne spreminja. Paasi (1996) analizira, kako meje nastajajo in se utrjujejo na podlagi političnih, institucionalnih in simbolnih praks, pri čemer imajo ključno vlogo pri oblikovanju kolektivne zavesti in nacionalne identitete. Meja deluje kot mehanizem razlikovanja med »notranjimi« in »zunanji«, »nami« in »drugimi«, kar prispeva k vzpostavljanju občutka pripadnosti ter hkrati legitimira izključevanje. Poleg materialne dimenzije Paasi (ibid.) poudarja simbolno in diskurzivno razsežnost meja, ki se

reproducira z narativi v politiki, medijih in izobraževanju. Meje se tako institucionalizirajo na podlagi pravnih okvirov, administrativnih praks in vsakdanjih rutin, kar jim daje videz samoumevnosti in trajnosti, čeprav ostajajo rezultat družbenih razmerij moči in zgodovinskih procesov. Balibar (2002) opozarja, da so meje postale »razpršene«, saj niso le fizične (ograje, mejni prehodi), temveč tudi birokratske in digitalne (vizumi, podatkovne zbirke, nadzor). Meje imajo funkcijo nadzora migracij, zagotavljanja varnosti ter tudi oblikovanja nacionalne identitete, saj utrjujejo razlikovanje med »notranjimi« in »zunanjimi«. V sodobnem svetu globalizacije in mobilnosti postajajo meje paradoksalne: po eni strani se odpirajo za pretok kapitala in informacij, po drugi pa se zapirajo za ljudi, zlasti migrante in begunce. Simbolni pomen meja je ključen pri krepitvi nacionalnih imaginarijev, ki določajo, kdo je »naš« in kdo »tuj«.

Migranti

Migranti so osebe, ki se iz ene države preselijo v drugo, bodisi prostovoljno bodisi zaradi prisile. Pojem vključuje tako ekonomske migrante, ki se selijo zaradi dela ali boljših življenjskih pogojev, kot tudi tiste, ki migrirajo zaradi osebnih (družinskih, izobraževalnih itd.), ter sistemskih razlogov, (npr. zaradi vojn in podnebnih sprememb). Castles in Miller (2009) govorita o »dobi migracij«, saj globalizacija povečuje obseg in kompleksnost migracijskih tokov. Termin »migranti« je pogosto politično in medijsko označevalno sredstvo, ki homogenizira raznolike skupine ljudi, kar vodi do stereotipizacije in marginalizacije. Migranti so pogosto tarče ksenofobnih diskurzov, ki jih prikazujejo kot grožnjo nacionalni varnosti ali kulturni homogenosti. Akademске raziskave poudarjajo, da migracije prinašajo tudi pozitivne učinke, kot so gospodarski razvoj, kulturna raznolikost in demografsko obnavljanje družb.

Mizoginija

Mizoginija pomeni sovraštvo, prezir ali sistematično razvrdenje žensk. Gre za pojav, ki presega individualna čustva in je globoko vpet v družbene strukture, norme in institucije. Manne (2018) mizoginijo opredeljuje kot mehanizem, ki kaznuje ženske, kadar ne izpolnjujejo pričakovanj patriarhalnega reda. Mizoginija se kaže v nasilju nad ženskami, spolnem nadlegovanju, sovražnem govoru in institucionalni diskriminaciji. V digitalnem prostoru se pogosto manifestira s spletnim nasiljem, z grožnjami in s seksualiziranimi žalitvami, pogosto na način, ki mizoginijo normalizira kot nekaj vsakdanjega in zadevo »navade« (Richardson-Self, 2021). Akademske analize poudarjajo, da je mizoginija tesno povezana s seksizmom, patriarhatom in z neenakimi razmerji moči (hooks, 2000).

N

Nacija

Nacija je politično-kulturna skupnost, ki se utemeljuje na skupni identiteti in zahtevi po politični in teritorialni samoodločbi. Razlikuje se od pojma »narod«, ki je bolj etnično-kulturno zasnovan. Hroch (1993) opisuje nacijo kot rezultat procesa nacionalnega gibanja, ki združuje ljudi v politični projekt. Nacija je torej politična manifestacija naroda, ki teži k ustanovitvi lastne države ali k utrjevanju politične suverenosti. Kot taka je nacija povezana z nacionalizmom. V zgodovinskem smislu so nacije nastale z modernizacijo, industrializacijo in s širjenjem množičnih komunikacijskih sredstev, ki so omogočila širjenje skupne zavesti (Gellner, 1983). Kritične teorije opozarjajo, da so nacije vedno

selektivne, saj privilegirajo določene kulturne elemente, druge pa marginalizirajo. V globalizirani družbi se pomen nacije spremi-
nja, saj transnacionalni procesi (migracije, regionalne integracije)
postavljajo pod vprašaj tradicionalne predstave o homogenosti in
enotnosti.

Nacionalna država

Nacionalna država je specifična oblika države, v kateri se poli-
tične meje ujemajo z domnevno skupno nacionalno identiteto
prebivalstva. Hroch (1993) jo definira kot politično skupnost, ki
temelji na ideji naroda kot legitimnega nosilca suverenosti. Na-
cionalna država je zgodovinski produkt 19. stoletja in procesa
oblikovanja nacionalnih gibanj, ki so zahtevala politično samo-
odločbo. Andersonov koncept »zamišljene skupnosti« pojasnjuje,
da je narod kot enotna entiteta rezultat kulturnih in političnih
procesov (Anderson, 1983). Nacionalna država pogosto temelji
na homogenizaciji jezika, kulture, zgodovine in simbolov, ki kre-
pijo občutek enotnosti. Vendar realnost pogosto vključuje etnič-
no in kulturno raznolikost, kar vodi v napetosti med večinskim
narodom in manjšinami. Kritični pristopi opozarjajo, da naci-
onalna država lahko proizvaja izključevanje, diskriminacijo in
konflikte, kadar je nacionalna identiteta razumljena kot enoznač-
na in so na podlagi narodne pripadnosti izključeni »Drugi«. V
sodobnem kontekstu globalizacije je nacionalna država soočena
z izzivi transnacionalne mobilnosti, migracij in nadnacionalnih
institucij, kar ponovno zahteva premislek o njenem pomenu.

Nacionalna identiteta

Nacionalna identiteta je kolektivna zavest posameznikov o pri-
padnosti določeni naciji, ki se izraža s skupnimi simboli, z
jezikom, zgodovino, s tradicijo in političnimi institucijami. Na-
cionalna identiteta nastaja na podlagi skupnih mitov o izvoru,

kolektivnega spomina, simbolov, tradicij, jezika in kulturnih praks, s katerimi se posamezniki identificirajo kot člani naroda. Temelji na občutku skupne zgodovine in domnevne kontinuitete med preteklostjo, sedanjostjo in prihodnostjo. Razlikovanje med »nami« in »drugimi« je osrednji mehanizem oblikovanja nacionalne identitete, ki se reproducira skozi institucije, kot so izobraževalni sistem, državne prakse in politični diskurzi. Nacionalna identiteta je torej večplasten proces, v katerem se prepletajo zgodovinski narativi, simbolna moč in politična mobilizacija (Smith, 1991). Hall (1996b) jo zato opredeljuje kot »diskurzivno tvorbo«, ki nastaja na podlagi reprezentacij, medijev in političnih praks. Nacionalna identiteta ni statična, temveč se oblikuje in spreminja skozi čas, odvisno od političnih potreb in zgodovinskih okoliščin. Njena funkcija je povezovalna, saj vzbuja občutek enotnosti in solidarnosti, a tudi izključujoča, ker jasno razlikuje med »mi« in »oni«. Nacionalna identiteta se utrjuje v šolskem sistemu, z državnimi prazniki, s simboli (z zastavo, s himno) in kolektivnim spominom. Kritični pristopi opozarjajo, da je nacionalna identiteta konstrukcija, ki pogosto služi politični legitimaciji in lahko vodi do šovinizma (prepričanja o večvrednosti lastnega naroda) ali ksenofobije (sovraštva in odpora do tujcev in tujega). V globaliziranem svetu se nacionalne identitete prepletajo s transnacionalnimi, kar povzroča napetosti, a tudi možnosti za hibridne in večplastne identitete.

Nacionalizem

Nacionalizem je politična ideologija in družbeni pojav, ki poudarja pomen naroda kot temeljne enote politične skupnosti in pogosto povezuje nacionalno identiteto z državno suverenostjo. Nacionalizem je politično gibanje, ki poudarja lojalnost, pripadnost in identifikacijo z lastno narodno skupnostjo. Nacionalizem lahko spodbuja občutek solidarnosti, pripadnosti in skupnega cilja, a hkrati pogosto vodi k izključevanju drugih,

zaznanih kot »nenacionalnih«, zato je pogosto povezan tudi z etnocentrizmom, s ksenofobijo in konflikti. Teorije so dolgo razlikovale med državljskim nacionalizmom, ki temelji na politični skupnosti in državljanstvu, ter etničnim nacionalizmom, ki temelji na skupnem poreklu, jeziku ali kulturi. Hobsbawm (1990) ga definira kot politično načelo, ki zagovarja skladnost med nacionalno enotnostjo in politično oblastjo. Nacionalizem se kaže v različnih oblikah: kot emancipacijski (pri narodih, ki si prizadevajo za neodvisnost), kot integracijski (pri oblikovanju nacionalne države) ali kot izključujoči (pri diskriminaciji »tujcev« in manjšin). V sodobnih evropskih družbah se nacionalizem pogosto povezuje z antimigrantskimi politikami, s ksenofobijo in z desničarskim populizmom, ki krepijo nacionalno identiteto na račun izključevanja drugih (Mudde, 2007). Digitalni mediji so dodatno okrepili nacionalistične diskurze, saj omogočajo hitro širjenje simbolov, sloganov in dezinformacij, ki krepijo občutek ogroženosti nacionalne identitete. Čeprav lahko nacionalizem prispeva k emancipaciji in državotvornosti, lahko v ekskluzivnih oblikah vodi v konflikt, diskriminacijo in sovraštvo. Kritični pristopi poudarjajo, da je nacionalizem zgodovinski konstrukt, ki ga je treba razumeti v povezavi s kapitalizmom, kolonializmom in z globalizacijo.

Nacizem

Nacizem je totalitarna ideologija in politični sistem, ki je vladal v Nemčiji med letoma 1933 in 1945. Temelji na rasni hierarhiji, biologizmu, antisemitizmu, avtoritarni oblasti in kultu vodje. Nacizem je zagovarjal idejo rasne čistosti in legitimiral množično nasilje, kar je kulminiralo v holokavstu. Oblikoval je vizijo ekskluzivne, rasno definirane prihodnosti, namenjene izključno arijski rasi. Nemški narod je bil v tem okviru predstavljen kot biološko in kulturno superioren, kar naj bi mu zagotavljalo domnevno naravno pravico do širjenja življenjskega prostora

(nem. *Lebensraum*) in podrejanja drugih narodov. Arendt (1951) opozarja, da nacizem ni bil zgolj zgodovinska anomalija, temveč rezultat kombinacije množične mobilizacije, propagande in institucionalne razgradnje demokracije. Danes se nacizem pojavlja v obliki neonacističnih gibanj, ki reinterpreterirajo nacistično simboliko in ideologijo.

Narod

Narod je zgodovinsko oblikovana skupnost ljudi, ki jih povezujejo skupni jezik, kultura, zgodovina in pogosto tudi skupno ozemlje. Narod s svojim ozemljem oziroma politično identiteto je nacija. Smith (1991) opredeljuje narod kot simbolno skupnost, ki temelji na kolektivni identiteti in zavesti o pripadnosti oz. kot skupnost, ki si deli zgodovinsko ozemlje, skupne mite in zgodovinske spomine, tudi množično javno kulturo, skupno gospodarstvo ter zakonske pravice in dolžnosti za vse člane. Anderson (1983) je narod opredelil s konceptom »zamišljenih skupnosti«, saj večina članov drug drugega nikoli ne sreča, a kljub temu verjamejo v skupno povezanost – narodi torej temeljijo na kolektivni domišljiji skupne pripadnosti, ki presega neposredne osebne vezi, kolektivne identitete pa so družbeno konstruirane in utrjevane s simboli, z jezikom in zgodovinskimi pripovedmi. Koncept naroda ima dvojno naravo: je kulturna tvorba (jezik, miti, simboli) in politična tvorba (zahteva po samoodločbi, državnosti), kar pogosto imenujemo nacija. V sodobni dobi se narod pogosto povezuje z idejo nacionalne države, čeprav so mnogi narodi transnacionalni in brez lastne države. Narod je lahko integrativen, kadar združuje prebivalstvo, ali ekskluziven, kadar temelji na etničnih kriterijih in izključevanju manjšin. Kritični pristopi opozarjajo, da je narod zgodovinsko spremenljiv konstrukt, ki nastaja v procesih nacionalizacije, izobraževanja, politike in medijev.

Nestrpnost, *glejte intoleranca*

Nevarni govor

Nevarni govor (angl. *dangerous speech*) pomeni obliko izražanja, ki povečuje verjetnost nasilja proti določeni skupini ljudi. Benesch (2013) ga definira kot govor, ki še ne dosega pravne meje sovražnega govora, vendar povzroča pogoje, v katerih lahko pride do nasilnih dejanj. Ključni elementi nevarnega govora so: vplivnost govorca, ranljivost ciljne skupine, družbeni kontekst napetosti in zgodovina diskriminacije. Primeri vključujejo politične govore, ki označujejo skupine kot »grožnjo«, ali širjenje lažnih informacij, ki demonizirajo manjšine. V digitalnem okolju nevarni govor hitro pridobi množični doseg in povečuje polarizacijo. Akademske razprave opozarjajo, da je pomembno razlikovati nevarni govor od sovražnega, saj prvi predstavlja kategorijo za prepoznavanje potencialnih tveganj. Ukrepi vključujejo spremljanje, opozarjanje in kontradiskurz, ki zmanjšuje verjetnost eskalacije v nasilje.

O

Orientalizem

Orientalizem je diskurzivni sistem reprezentacij, na podlagi katerega Zahod konstruira Vzhod kot eksotičen, nerazvit, iracionalen in nevaren. Said (1978) je pokazal, da orientalizem ni zgolj skupek stereotipov, temveč je način proizvodnje znanja, ki legitimira kolonialno in postkolonialno dominacijo. Orientalistični diskurzi vzpostavljajo binarno delitev med »civiliziranim«¹ Zahodom in »zaostalim«² Vzhodom (Orientom) ter utrjujejo hierarhije moči. Gre za zgodovinski, intelektualni in politični kontekst zahodnega

mišljenja o »Vzhodu« (o orientaliziranih deželah in ljudstvih), ki označuje razmerja med vednostjo, kulturo in oblastjo in je zato tesno povezan z imperializmom in s kolonialnim znanjem (Macfie, 2002). V sodobnem kontekstu se orientalizem kaže v medijskih reprezentacijah muslimanov, Arabcev in Azije, pogosto v povezavi z varnostnimi grožnjami, s terorizmom ali kulturno nezdržljivostjo. Akademske razprave poudarjajo, da je prepoznavanje orientalizma ključno za razumevanje sodobnih oblik rasizma in kulturnega esencializma.

Osebna okoliščina

Osebna okoliščina je pravni in sociološki pojem, ki označuje posameznikove osebne značilnosti, lastnosti ali družbene statuse, ki so praviloma trajno ali bistveno povezani z njegovo identiteto ter jih posameznik težko ali sploh ne more spremeniti. V 1. členu Zakona o varstvu pred diskriminacijo (ZVarD, 2016) med osebne okoliščine spadajo spol, narodnost, rasa ali etnično poreklo, jezik, vera ali prepričanje, invalidnost, starost, spolna usmerjenost, spolna identiteta in spolni izraz, družbeni položaj, premoženjsko stanje, izobrazba ali katera koli druga osebna okoliščina. Osebne okoliščine pomenijo prirojene ali pridobljene značilnosti, lastnosti, stanja oziroma družbene statuse posameznika, ki so praviloma trajno povezani z njegovo osebnostjo in identiteto. Gre za lastnosti, ki posameznika opredeljujejo kot družbenega akterja ter jih praviloma ni mogoče ali jih je zelo težko spremeniti. Zato osebne okoliščine ne označujejo konkretnih ali začasnih življenjskih situacij, temveč razmeroma stabilne identitetne oziroma statusne značilnosti posameznika. Koncept osebne okoliščine je ključen v teoriji človekovih pravic in protidiskriminacijskem pravu, saj je podlaga za presojo diskriminacije. Diskriminacija je praviloma opredeljena kot manj ugodno oziroma neenako obravnavanje posameznika, ki temelji na določeni osebni značilnosti ali statusu, ki je pravno varovan. Tako obravnavanje lahko vodi v omejevanje

ali izničevanje enakega uživanja pravic, možnosti in družbenih virov. Načelo nediskriminacije pa ne prepoveduje vseh razlik v obravnavanju, temveč le tiste, ki temeljijo na varovanih osebnih okoliščinah. Pravo Evropske unije določa omejen seznam teh okoliščin v protidiskriminacijskih direktivah, kot so Direktiva o rasni enakosti (2000/43/ES), Direktiva o enakosti pri zaposlovanju (2000/78/ES) ter Direktiva o enakosti spolov (2006/54/ES). Te vključujejo spol, rasno ali etnično poreklo, vero ali prepričanje, invalidnost, starost in spolno usmerjenost. 21. člen Listine EU o temeljnih pravicah (2010/C 83/02) določa širšo, neizčrpano prepoved diskriminacije. Podobno 14. člen Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic (Svet Evrope, 1950) vsebuje odprt seznam diskriminacijskih razlogov, ki vključuje tudi kategorijo »drug status«, kar omogoča širšo razlago varovanih okoliščin.

P

Populizem

Populizem je politična logika ali strategija, ki deli družbo na dve nasprotujoči si skupini – »čisti narod« proti »pokvarjeni eliti« –, ter trdi, da politika mora odražati voljo ljudstva (Mudde in Kaltwasser, 2017). Ni enotna ideologija, temveč se lahko povezuje z levimi, desnimi ali nacionalističnimi ideološkimi tokovi. V populističnem diskurzu se pogosto uporablja poenostavljena retorika, ki apelira na čustva, nezaupanje v institucije ter strah pred zunanjimi grožnjami, kot so migracije in globalizacija. V digitalni dobi populizem pridobiva nove razsežnosti, saj družbena omrežja omogočajo neposredno nagovarjanje množic in širjenje sporočil brez posredovanja tradicionalnih medijev. Populistični voditelji pogosto uporabljajo dezinformacije in teorije zarote za mobilizacijo

podpore, kar krepi polarizacijo in spodkopava demokratične standarde (Norris in Inglehart, 2019). Akademske analize poudarjajo dvojno naravo populizma: lahko ga razumemo kot odziv na krizo reprezentativne demokracije, a hkrati kot nevarnost za pravno državo, ker pogosto spodbuja avtoritarne težnje.

Postkolonializem

Postkolonializem je interdisciplinarno teoretsko polje, ki analizira politične, kulturne in simbolne posledice kolonializma po formalnem koncu kolonialnih režimov. Osredotoča se na to, kako kolonialna razmerja moči vztrajajo v diskurzih, znanju, identitetah in institucijah. Postkolonialna teorija preučuje procese reprezentacije, drugačenja in rasizacije ter kritizira evrocentrične oblike znanja. Postkolonialni avtorji (Said, 1978; Spivak, 1988; Bhabha, 1994) poudarjajo pomen glasu marginaliziranih in problematizirajo univerzalistične zahodne kategorije. V evropskem kontekstu postkolonializem omogoča razumevanje sodobnega rasizma, migracijskih politik in nacionalnih identitet kot zgodovinsko pogojenih pojavov. Kritiki opozarjajo, da mora postkolonialna analiza upoštevati tudi lokalne specifičnosti in postsocialistične kontekste.

Priseljenci

Priseljenci so osebe, ki so se preselile v novo državo in tam začasno ali trajno prebivajo. Pojem je v mnogih jezikih nevtralnější kot »migranti«, saj nakazuje proces vstopa in naselitve brez nujnega političnega vrednotenja. Izraz *priseljenc* implicira določeno stopnjo dokončnosti oziroma trajnejše naselitve v določenem prostoru, medtem ko pojem *migrant* označuje predvsem proces migracije in prehodnost, saj ne predpostavlja nujno trajnega bivanja ali dokončne prostorske umeščenosti posameznika. V sociološkem smislu priseljenci predstavljajo skupine, ki se

soočajo z integracijskimi izzivi, kot so dostop do dela, izobraževanja, stanovanja in pravic. Vertovec (2007) opozarja na koncept super-raznolikosti (*super-diversity*), po katerem so priseljske skupnosti vedno bolj heterogene glede izvorov, statusov in življenjskih strategij. Diskurzi o priseljencih pogosto nihajo med prikazovanjem le-teh kot »koristnih delavcev« ali kot »družbene grožnje«, kar odraža napetosti med ekonomskimi potrebami in politično retoriko. Pomemben del raziskav obravnava procese integracije, asimilacije in transnacionalizma.

Prosilci za azil

Prosilci za azil so osebe, ki zaprosijo za mednarodno zaščito v drugi državi, a njihov status še ni pravno priznan. Gre za začasno kategorijo med migranti in begunci, saj je njihova prošnja še v postopku obravnave. Proces odločanja o azilu je pogosto dolgotrajen, kar prosilce izpostavlja negotovosti, omejitvam gibanja in socialnim izključitvam. Guild (2009) opozarja, da so prosilci za azil pogosto kriminalizirani in predstavljeni kot zlorabniki sistema, čeprav imajo legitimne razloge za iskanje zaščite. Sodobno razumevanje prosilcev za azil je predvsem umeščeno v okvir sekuritizacije, pri čemer se azil vse pogosteje preoblikuje iz humanitarne in pravne obveznosti v vprašanje notranje in zunanje varnosti. Države in nadsacionalni akterji – zlasti znotraj Evropske unije – prosilce za azil pogosto povezujejo s tveganji, kot so terorizem, kriminal in neregularne migracije, kljub pomanjkanju empiričnih dokazov za take povezave. Tovrstno varnostno uokvirjanje preoblikuje azilno pravo in politike, saj daje prednost nadzoru meja, nadzoru in izključevanju pred mednarodnimi standardi zaščite, s čimer slabijo pravice beguncev in normativni temelj azilnega režima. Pravice prosilcev so zaščitene z mednarodnim pravom, vendar se prakse držav razlikujejo. Poleg pravne negotovosti se prosilci pogosto soočajo z diskriminacijo, s segregacijo in z omejenim dostopom do osnovnih storitev.

Predsodki

Predsodki so razmeroma stabilna, vnaprej oblikovana in vrednotno obarvana stališča do posameznika ali družbene skupine, ki temeljijo na posplošenih in pogosto napačnih sodbah ter so odporni proti spremembam tudi ob soočenju z nasprotnimi dokazi. Allport (1954) jih je opredelil kot pretirano posplošene predstave, ki izhajajo iz togih generalizacij in niso občutljive za individualne razlike; predsodki označujejo afektivno usmerjenost – čustva do posameznikov na podlagi članstva v skupini –, zato imajo tudi pomembno vlogo pri vzdrževanju simbolnih meja med družbenimi skupinami (Allport, 1954; Dovidio et al., 2010). Medtem ko stereotipi delujejo predvsem na ravni struktur prepričanj, predsodki vključujejo čustveno vrednotenje, pogosto negativno. V socialnopsihološki literaturi se predsodek najpogosteje konceptualizira kot večdimenzionalen pojav, ki vključuje kognitivno komponento v obliki stereotipov, afektivno komponento v obliki čustvenih odzivov ter vedenjsko komponento, ki se lahko izrazi v diskriminatornih praksah (Brown, 2010). Stereotipi in predsodki torej medsebojno delujejo in lahko oblikujejo diskriminatorno vedenje (Brewer, 2002). Čeprav predsodek sam po sebi še ne pomeni nujno diskriminacije, predstavlja ključen psihosocialni mehanizem, ki omogoča in legitimira neenako obravnavo družbenih skupin. S sociološkega in z diskurzivnega vidika predsodki niso zgolj individualne psihološke dispozicije, temveč družbeno proizvedeni in institucionalno podprti vzorci mišljenja, ki se reproducirajo v jeziku, medijih in vsakdanjih praksah (Wetherell in Potter, 1992). Predsodki tako delujejo kot temeljni mehanizem širših sistemov izključevanja, vključno z rasizmom, s seksizmom in ksenofobijo, ter se v sodobnih družbah pogosto pojavljajo v posredovanih in normativno sprejemljivih oblikah (Wetherell in Potter, 1992; Dovidio et al., 2005).

Propaganda

Propaganda je organizirano širjenje idej, informacij ali dezinformacij z namenom vplivanja na javno mnenje in vedenje ljudi. Povezuje se s političnimi režimi, z vojnimi kampanjami in ideološkimi gibanji, vendar je prisotna tudi v sodobnih demokracijah. Lasswell (1927) jo definira kot »upravljanje kolektivnih stališč z manipulacijo pomembnih simbolov«. Propaganda je načrtovana, sistematična in ciljno usmerjena komunikacija, namenjena oblikovanju stališč, prepričanj in vedenja posameznikov ali skupin. Uporablja kombinacijo retoričnih, psiholoških in medijskih tehnik, ki pogosto izkoriščajo čustva, stereotipe in selektivno interpretacijo informacij (Jowett in O'Donnell, 2019). Klasične oblike propagande so vključevale tisk, radio in televizijo, danes pa se propaganda osredotoča na digitalne platforme, na katerih algoritmi povečujejo njen doseg. Propaganda se pogosto prepleta z dezinformacijami, saj uporablja selektivne ali ponarejene informacije za doseg ciljev. Krepi stereotipe, spodbuja sovraštvo in oblikuje percepcijo »sovražnika«. Znanstveni pristopi opozarjajo, da ni zgolj orodje totalitarizmov, temveč tudi sestavni del sodobnih političnih komunikacijskih strategij. Kritično medijsko opismenjevanje je zato ključno za prepoznavanje propagandnih tehnik, kot so ponavljanje, čustveni nagovor, selekcija informacij in demonizacija nasprotnika.

R

Radikalizacija

Radikalizacija je proces, v katerem posamezniki ali skupine sprejemajo skrajna prepričanja, ideologije in vedenjske vzorce,

ki pogosto zavračajo obstoječi družbeni in politični red. Lahko vodi k nasilnemu ekstremizmu, a ne pomeni vedno nujno uporabe nasilja. Bartlett in Miller (2010) radikalizacijo opredeljujeta kot dinamičen proces, ki ga spodbujajo individualni dejavniki (npr. občutek izključenosti), družbeni dejavniki (diskriminacija, marginalizacija) in širši politični konteksti (konflikti, represivne politike). V digitalni dobi je pri radikalizaciji pomembna vloga spletnih skupnosti in algoritmov, ki ustvarjajo odmevne komore, v katerih so posamezniki izpostavljeni čedalje skrajnejšim vsebinam. Proces radikalizacije vključuje faze od začetnega interesa in iskanja pripadnosti do popolne identifikacije z ekstremistično ideologijo (McCauley in Moskalenko, 2017). Posledice so nevarne za družbo, saj lahko vodijo v terorizem, nasilje in destabilizacijo demokratičnih institucij. Akademske pristopi zagovarjajo multidisciplinarno razumevanje radikalizacije, ki vključuje psihološke, sociološke, politične in komunikacijske perspektive. Preventivni ukrepi zajemajo zgodnje odkrivanje, izobraževalne programe, deradikalizacijske strategije in spodbujanje družbene vključenosti.

Rasa

Rasa je družbeni konstrukt, ki kategorizira ljudi na podlagi domnevnih bioloških ali fizičnih značilnosti, kot so barva kože, telesne poteze in izvor. Čeprav je v preteklosti veljala za naravoslovno kategorijo, sodobna znanost dokazuje, da biološka podlaga za koncept rase ne obstaja (Lewontin, 1972). Genetske razlike med posamezniki znotraj iste »rase« so večje kot med različnimi »rasami«. Vendar pa je pojem rase še vedno močno prisoten kot družbeni označevalec, ki vpliva na identitete, družbene odnose in politike. Hall (1996a) opozarja, da je rasa simbolna kategorija, ki se uporablja za utemeljevanje hierarhij, razlik in diskriminacije. Rasna klasifikacija je zgodovinsko povezana s kolonializmom, suženjstvom in z evgeniko, saj je bila uporabljena za legitimiranje

izkoriščanja in neenakosti. V sodobnih družbah se pojem rase kaže v institucionalnem in strukturnem rasizmu, pri čemer družbene institucije reproducirajo neenakosti na osnovi rasnih označb. Kljub zavračanju rase kot znanstveno utemeljene kategorije ostaja ključna analitična kategorija za razumevanje diskriminacije in družbenih neenakosti.

Rasizem

Rasizem je ideologija, praksa ali družbeni sistem, ki hierarhično razvršča ljudi glede na domnevne biološke, kulturne ali etnične značilnosti ter temelji na prepričanju o hierarhiji med rasami, s čimer upravičuje diskriminacijo, izključevanje, sovražnost in neenako obravnavo posameznikov ali skupin na podlagi njihove domnevne rasne ali etnične pripadnosti. Antropološke študije opozarjajo, da »rasa« kot biološka kategorija ne obstaja, temveč je družbeni konstrukt, ki se uporablja za legitimizacijo neenakosti (Lewontin, 1972; Omi in Winant, 2015). Tudi mednarodne institucije, kot sta Organizacija združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* – UNESCO) in Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti (*European Commission against Racism and Intolerance* – ECRI), poudarjata, da rasa kot biološka kategorija nima znanstvene osnove, vendar rasizem vztraja kot družbena konstrukcija, ki legitimira oblike izključevanja in nasilja (UNESCO, 1969; ECRI, 2021). ECRI definira rasizem kot vsakršno razlikovanje, izključevanje, omejevanje ali prednost, ki temelji na rasi, barvi kože, jeziku, veri, narodnem ali etničnem poreklu (ECRI, 2021). Rasizem se lahko izraža na različnih ravneh: individualni (osebni predsodki in sovraštvo), institucionalni (zakoni, politike, ki ohranjajo neenakosti) in strukturni (zgodovinske in sistemske oblike diskriminacije, kot so kolonializem in suženjstvo). Oblike rasizma so torej tudi islamofobija, antisemitizem, antiganizem in druge oblike sovraštva proti

določeni skupini. V zgodovini se je rasizem uveljavil kot mehanizem legitimizacije kolonializma, suženjstva in segregacije, a ostaja prisoten tudi v sodobnih družbah. V sodobnosti se pojavlja tudi »novi rasizem« oziroma »kulturni rasizem«, ki ne temelji na bioloških, temveč na kulturnih razlikah, pri čemer so tujci obravnavani kot nezdržljivi z »nacionalno« kulturo (Balibar, 1991b). Rasizem se danes kaže v različnih oblikah: od odkritega sovraštva in nasilja do subtilnejših praks, kot so mikroagresije, sistemska diskriminacija in institucionalni rasizem. V digitalnem prostoru se pojavlja kot rasistični sovražni govor, stereotipizacija in izključevanje na podlagi algoritmov. Rasizem povzroča resne posledice: utrjuje družbene neenakosti, zmanjšuje dostop do virov ter ogroža demokracijo in človekove pravice. Akademski pristopi poudarjajo, da je za njegovo odpravo nujno preseči zgolj individualne predsodke in nasloviti strukturne razsežnosti diskriminacije. Boj proti rasizmu zahteva pravne, izobraževalne in družbene ukrepe, usmerjene v enakopravnost in spoštovanje raznolikosti.

Rasizacija

Rasizacija pomeni proces, s katerim so posamezniki ali skupine ljudi označeni, kategorizirani in obravnavani kot »rasa«, četudi taka biološka kategorija znanstveno ne obstaja (ECRI, 2021). Gre za način, kako družbe pripisujejo pomen fizičnim in kulturnim razlikam ter jih spreminjajo v podlago za diskriminacijo in izključevanje. Miles (1989) ponuja strogo materialistično in sociološko analizo rasizma, ki ga konceptualizira kot zgodovinsko pogojen družbeni odnos, ne pa kot nadzgodovinsko ideologijo ali zgolj predsodek. Kritično obravnava biološke in kulturne oblike rasizma ter poudarja vlogo državnih praks, politične ekonomije in razrednih odnosov v procesih rasizacije prebivalstva. Poudarja potrebo po kritični razgradnji poenotenih pojmov »rase« in umeščanju rasizma v širše strukture moči, kapitalizma

in oblikovanja nacionalne države. Koncept rasizacije je analitično orodje za razumevanje, kako se družbene razlike konstruirajo, naturalizirajo in politizirajo z rasnimi in etničnimi kategorijami (Murji in Solomos, 2005). Kritično razumevanje koncepta in procesa rasizacije prispeva k razumevanju rasizma kot dinamičnega procesa, vpetega v vsakdanje prakse, institucije in razmerja moči, še posebej v kontekstih migracij, kriminalizacije ter procesov drugačenja v medijih in državnih politikah. Rasizacija je namreč družbeni proces, ki se uresničuje v jeziku, zakonodaji, medijski reprezentaciji in vsakodnevnih interakcijah. Primer je označevanje migrantov kot »tujcev« ali »nevarnih skupin«, kar utrjuje njihovo marginalizacijo. Proces rasizacije je povezan tudi z zgodovinskimi praksami kolonializma in suženjstva, v katerih so bile oblikovane hierarhije med ljudmi na podlagi domnevnih rasnih razlik. V sodobnem kontekstu se pojavlja kot kulturna rasizacija, ko se kulturne razlike (npr. religija, način življenja) uporabljajo kot nadomestek za biološke razlike. Sociologi opozarjajo, da je prepoznavanje procesov rasizacije nujno za razumevanje, kako nastajajo in se reproducirajo neenakosti ter kako se oblikujejo družbeni odnosi po načelu »mi« proti »njim«.

Rasna razlika

Rasna razlika pomeni družbeno konstruirano razlikovanje med ljudmi na podlagi njihove domnevne pripadnosti »rasi«. Čeprav je brez biološke osnove, povzroča realne družbene učinke, saj se uporablja kot kriterij za hierarhijo, diskriminacijo in izključevanje. Gilroy (2000) poudarja, da rasna razlika deluje kot ideološko orodje, ki naturalizira družbene neenakosti. V zgodovinskem smislu je bila uporabljena za legitimizacijo kolonialnih in imperialnih praks, v katerih so »Drugi« prikazani kot biološko manjvredni. Danes se koncept rasne razlike pogosto pojavlja v diskurzih o migracijah, multikulturalnosti in nacionalni identiteti, v katerih so migranti označeni kot eksistencialno »drugačni« in

zato težko asimilirani. Rasna razlika se pogosto prepleta z drugimi razlikami – razredno, s spolno, kulturno – in tvori kompleksne oblike diskriminacije. Kritični pristopi opozarjajo, da je treba idejo rasne razlike dekonstruirati, saj utrjuje predsodke in izključevanje. Kljub temu ostaja analitično pomemben pojem, saj omogoča prepoznavanje in raziskovanje diskriminacijskih praks, ki temeljijo na rasiziranju skupin.

S

Segregacija

Segregacija pomeni institucionalno ali dejansko ločevanje družbenih skupin na podlagi osebnih okoliščin, kot so rasa, etničnost, vera, spol in invalidnost. Zgodovinsko je bila pogosto formalno uzakonjena (npr. rasna segregacija v ZDA ali apartheid v Južni Afriki), danes pa se pogosteje manifestira kot de facto posledica strukturnih neenakosti in diskriminatornih praks. Massey in Denton (1993) segregacijo opredeljujeta kot ključen mehanizem reprodukcije rasne in razredne neenakosti, saj prostorska ločenost vpliva na dostop do kakovostnega izobraževanja, zaposlitvenih priložnosti, zdravstvenih storitev in politične moči. Segregacija utrjuje socialno distanco in zmanjšuje medskupinske stike, kar lahko krepi predsodke in stereotipe (Allport, 1954). V sodobnih urbanih okoljih se kaže v obliki stanovanjske segregacije, šolske diferenciacije ali institucionalne diferenciacije storitev. Kot strukturni pojav presega individualne izbire in odraža širše razmerje moči ter institucionalne vzorce izključevanja.

Sekuritizacija

Koncept sistematično predstavijo Buzan, Wæver in de Wilde (1998), katerih delo predstavlja temeljno teoretsko formulacijo pojma sekuritizacija, ki izhaja iz varnostnih študij. Sekuritizacija je proces, v katerem politični ali institucionalni akterji določeno družbeno vprašanje ali pojav diskurzivno predstavijo kot varnostno grožnjo, kar omogoča legitimacijo izrednih političnih ukrepov ali posebnih politik. Gre za diskurzivni in politični proces, v katerem se določen pojav interpretira kot nevarnost za referenčni objekt, na primer državo, družbo ali identiteto. Poznejše raziskave so koncept nadalje razvijale in ga uporabljale pri analizi različnih področij, kot so migracije, okolje in digitalna varnost. V slovenskem prostoru je poleg izraza *sekuritizacija* v rabi tudi prevod *varnostnizacija* (Zorn, 2021) kot rezultat slovenjenja angleškega pojma *securitization*. Določene skupine ali pojavi – na primer migracije – so v okviru varnostnizacije obravnavani kot varnostni problem, kar legitimira strožje nadzorne ali represivne politike.

Seksizem

Seksizem pomeni diskriminacijo, predsodke ali stereotipe na podlagi spola oziroma spolne identitete. Pogosto temelji na patriarhalnih strukturah, ki privilegirajo moške in marginalizirajo ženske ter druge spolne identitete. Seksizem se izraža v različnih oblikah: od individualnih stališč in vedenja (npr. seksistični komentarji) do institucionalnih praks (neenakost pri zaposlovanju, plačilu, politični zastopanosti). Teorija »ambivalentnega seksizma« (Glick in Fiske, 1996) razlikuje med »sovražnim seksizmom«, ki odkrito ponižuje ženske, in »benevolentnim seksizmom«, ki jih sicer idealizira, a jim hkrati pripisuje tradicionalne, omejujoče vloge. V sodobnih družbah seksizem pogosto prežema oglaševanje, popularno kulturo in digitalni prostor, v katerih se

reproducira s stereotipnimi podobami in seksističnim sovražnim govorom. Posledice seksizma so neenake možnosti, omejena avtonomija žensk in drugih spolnih identitet ter poglobljanje družbene neenakosti (Walby, 2011). Akademske razprave opozarjajo, da je seksizem neločljivo povezan z drugimi oblikami diskriminacije, kot so rasizem in homofobija, zato ga je treba obravnavati interseksionalno. Boj proti seksizmu zahteva pravne, politične in izobraževalne ukrepe ter družbene spremembe v smeri enakosti spolov.

Sovražni govor

Sovražni govor (angl. *hate speech*) označuje vsakršno obliko izražanja, ki spodbuja, širi ali upravičuje sovraštvo, diskriminacijo ali nasilje proti posameznikom ali skupinam na podlagi njihovih osebnih značilnosti, kot so rasa, etnična pripadnost, vera, spol, spolna usmerjenost, invalidnost in druge identitete. Evropska komisija proti rasizmu in nestrpnosti sovražni govor opredeljuje kot »številne oblike izražanja, ki zagovarjajo, spodbujajo ali upravičujejo sovraštvo, nasilje in diskriminacijo zoper osebo ali skupino oseb iz različnih razlogov«, s čimer se širijo rasna sovražnost, ksenofobija, antisemitizem in druge oblike sovraštva (ECRI, 2015). Pomembno je razlikovati med legitimno svobodo izražanja in sovražnim govorom, ki spodkopava dostojanstvo in varnost posameznikov ter ogroža družbeno kohezijo. Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP, 2023) pri razlagi Evropske konvencije o človekovih pravicah v sodni praksi poudarja, da svoboda izražanja (10. člen) ne varuje govorov, ki nasprotujejo temeljnim vrednotam demokracije, kot so dostojanstvo, enakost in nediskriminacija. V akademskih in pravnih okvirih sovražni govor zajema tako neposredne verbalne napade kot tudi subtilnejše oblike komunikacije, ki utrjujejo predsodke in spodbujajo izključevanje. V sociološkem smislu je sovražni govor definiran kot diskriminatoren, proti manjšinam

usmerjen izraz, ki utrjuje podrejenost marginaliziranih skupin (Leets, 2002). Sociološki in antropološki pristopi poudarjajo, da sovražni govor ni zgolj individualno dejanje, temveč družbeni pojav, ki legitimira strukturno diskriminacijo in prispeva k normalizaciji sovraštva in predsodkov ter legitimira diskriminacijo (Matsuda, 1993/2018). Pravne definicije se razlikujejo med državami, kar povzroča napetost med svobodo izražanja in zaščito pred diskriminacijo. Empirične raziskave kažejo, da sovražni govor povečuje verjetnost nasilja, pogloblja polarizacijo in zmanjšuje participacijo ranljivih skupin v javnem življenju. V digitalnem okolju je problem še posebej pereč zaradi hitrosti in algoritemskega širjenja sovražnih vsebin in anonimnosti uporabnikov. Sovražni govor je zato obravnavan kot grožnja demokraciji in človekovim pravicam, saj spodbuja polarizacijo družbe in nasilje. Preventiva vključuje regulacijo, izobraževanje, spodbujanje digitalne pismenosti in razvoj družbenih norm strpnosti. Pravne rešitve se zato dopolnjujejo z izobraževalnimi, s tehnološkimi in z družbenimi ukrepi.

Spletne dezinformacije

Spletne dezinformacije so namerno ustvarjene in razširjene napačne ali zavajajoče informacije, ki krožijo v digitalnem okolju z namenom manipulacije javnega mnenja, pridobivanja političnih ali ekonomskih koristi in destabilizacije družb. Spletne dezinformacije so še posebej problematične, ker se širijo hitro in množično po družbenih omrežjih, na katerih algoritmi pogosto dajejo prednost senzacionalističnim in polarizirajočim vsebinam (Tucker et al., 2018). Poleg tega jih lahko sistematično širijo organizirane skupine, vključno s t. i. tovarnami trollov in tujimi akterji v informacijskih vojnah. Posledice so zmanjšanje zaupanja v medije in demokratične institucije, družbena polarizacija in spletni sovražni govor. Akademske razprave poudarjajo, da so spletne dezinformacije kompleksna grožnja, ki je ni

mogoče nasloviti zgolj s tehnološkimi rešitvami, temveč zahtevajo razvoj medijske in digitalne pismenosti, krepitev neodvisnega novinarstva ter mednarodno sodelovanje pri regulaciji digitalnih platform.

Spol

Spol se nanaša na biološke, družbene in kulturne razlike med ženskami, moškimi ter nebinarno spolnimi osebami. Tradicionalno se je razlikovalo med biološkim spolom (angl. *sex*) in družbeno oblikovanim spolom (angl. *gender*). Medtem ko prvi označuje fiziološke in anatomske značilnosti, drugi označuje družbene vloge, norme in pričakovanja, povezana s spolom. Spol in spolne vloge so družbeno konstruiran sistem, ki organizira politične, ekonomske in kulturne odnose ter je neločljivo povezan z drugimi oblikami hierarhije in oblasti (Scott, 1986). Butler (1990) poudarja, da je spol performativen, kar pomeni, da nastaja s ponavljanjem družbenih praks, ki vzbujajo videz »naravnosti«. Spol je ključna analitična kategorija v feministični teoriji in sociologiji, saj razkriva neenakosti moči med spolnimi skupinami, zlasti v kontekstu patriarhalnih struktur. V sodobnih razpravah se vse bolj uveljavlja razumevanje spola kot spektra, ki presega binarno delitev na ženske in moške. To je pomembno za priznavanje pravic transspolnih in nebinarnih oseb. Spol ima tudi pomembno intersekcionalno dimenzijo, saj se prepleta z drugimi identitetami, kot so rasa, razred in spolna usmerjenost. Akademski pristopi poudarjajo, da razumevanje spola zahteva analizo družbenih struktur, politik in kulturnih reprezentacij.

Spletne sovražni govor

Spletne sovražni govor (angl. *online hate speech*) se nanaša na sovražne, diskriminatorne ali nasilne izjave, ki so razširjene po digitalnih medijih, družbenih omrežjih, forumih in drugih spletnih

platformah. Gre za pojav, ki se je s širjenjem interneta in družbenih omrežij močno okrepil, saj omogoča hitro širjenje vsebin, pogosto v anonimnem okolju. Evropska komisija (2016) je opozorila, da se spletni sovražni govor pogosto prepleta z dezinformacijami, lažnimi novicami in organiziranimi kampanjami, ki ciljajo ranljive skupine. Spletni sovražni govor vključuje razpon od žaljivih komentarjev in stereotipov do pozivov k nasilju, pri čemer je njegova nevarnost v širokem dosegu in potencialu mobilizacije (Farkas in Schou, 2018). Poleg individualne škode za tarče povzroča tudi širše družbene posledice, saj spodkopava javni diskurz, povečuje polarizacijo in zmanjšuje zaupanje v demokratične institucije. Akademski pristopi opozarjajo, da spletni sovražni govor ni izoliran pojav, ampak je del širše kulture sovraštva, ki se krepi v digitalnem okolju. Rešitve vključujejo kombinacijo pravnih ukrepov, moderiranja vsebin, algoritmične odgovornosti in razvoja digitalne pismenosti.

Starizem

Starizem ali ageizem (angl. *ageism*) pomeni diskriminacijo, stereotipe in predsodke na podlagi starosti. Lahko je usmerjen proti starejšim (npr. predsodki o neučinkovitosti, neprožnosti) ali proti mladim (npr. predsodki o nezrelosti, nezanesljivosti). Butler (1969) je izraz uvedel za opis sistematične diskriminacije starejših, danes pa strokovnjaki razumejo starizem kot sociopsihološki konstrukt, ki zajema stereotipe, predsodke in diskriminatorne prakse, usmerjene proti drugim ali proti sebi na podlagi starosti, in razlikujejo tri ravni izražanja starostnega modela: intrasubjektivno, intersubjektivno in institucionalno (Yeves et al., 2026). Raziskave (Ayalon in Tesch-Römer, 2018) tudi poudarjajo, da starizem prizadene vse starostne skupine. Starizem povzroča resne posledice: vpliva na zaposlovanje, zdravstvo, socialne odnose in samozaznavo posameznikov. V medijih in popularni kulturi se starost pogosto prikazuje stereotipno, kar utrjuje predsodke in

neenakosti. Kritične teorije opozarjajo, da je treba starost obravnavati intersekcijsko, saj se prepleta z drugimi osebnimi okoliščinami, kot so spol, rasa in invalidnost.

Stereotipi

Stereotipi so opredeljeni kot toge, poenostavljene in posplošene predstave o lastnostih, značilnostih in vedenju pripadnikov določene družbene skupine ljudi, ki temeljijo na njihovih domnevnih značilnostih, kot so rasa, spol, narodnost, vera in starost. Stereotipi delujejo kot kognitivne sheme oziroma posplošena prepričanja o značilnostih, ki se pripisujejo članom družbene skupine. Delujejo kot miselne bližnjice, ki poenostavljajo družbeno kategorizacijo in tako posameznikom omogočajo urejati socialno zaznavanje in zmanjševati kompleksnost družbenega sveta, vendar pri tem izkrivljajo realnost in so odporni proti empiričnim protiargumentom. Ker vodijo v pretirano homogenizacijo skupin, povzročajo zanemarjanje individualnih razlik (Hilton in von Hippel, 1996). Lippmann (1922) je stereotipe opisal kot »slike v naših glavah«, ki strukturirajo zaznavanje realnosti, medtem ko Allport (1954) opozarja, da so stereotipi pomembna podlaga za razvoj predsodkov in diskriminatornega ravnanja. Problematični postanejo, ko so čustveno obarvani, družbeno razširjeni ter uporabljeni za legitimiranje predsodkov in diskriminacije. Stereotipi so lahko po obliki pozitivni ali negativni, a so v obeh primerih problematični, saj omejujejo razumevanje posameznikov kot kompleksnih osebnosti. Utrjujejo predsodke in diskriminacijo ter vplivajo na družbene odnose in institucionalne prakse (Fiske, 1998). Na primer, stereotipiziranje migrantov kot »grožnje« povečuje ksenofobijo in legitimira izključujoče politike. Stereotipi delujejo na nezavedni ravni (implicitni stereotipi), kar pomeni, da vplivajo na odločitve in vedenje tudi takrat, ko ljudje zavestno ne želijo diskriminirati. V digitalnem prostoru se stereotipi širijo z medijskimi podobami,

oglaševanjem in uporabniško generiranimi vsebinami, pri čemer jih algoritmi pogosto reproducirajo in krepijo. Akademске razprave poudarjajo potrebo po razbijanju stereotipov z izobraževanjem, medijsko pismenostjo in s promocijo raznolikih, avtentičnih predstav različnih družbenih skupin. V sodobnih teorijah socialne kognicije so stereotipi razumljeni kot produkt družbenih razmerij moči in kulturne reprodukcije, ki se prenašajo v medijih, izobraževalnih sistemih in vsakdanjih interakcijah. Njihova normativna problematičnost izhaja iz dejstva, da naturalizirajo družbene hierarhije in legitimirajo neenako obravnavo. Čeprav so stereotipi univerzalni kognitivni mehanizem, postanejo družbeno škodljivi, ko se institucionalizirajo ter vplivajo na dostop do pravic in virov.

Stigmatizacija

Stigmatizacija je proces, v katerem se posamezniku ali skupini pripiše negativna, diskreditirajoča lastnost, ki postane osrednji označevalec njegove (njene) družbene identitete. Goffman (1963) stigmo opredeli kot atribut, ki posameznika diskreditira in ga postavlja v položaj »odstopajočega«, kar vodi v zmanjšanje njegovega družbenega statusa. Link in Phelan (2001) poudarjata, da stigmatizacija vključuje preplet označevanja, stereotipizacije, ločevanja, izgube statusa in diskriminacije, pri čemer je ključen element razmerje moči, ki omogoča uveljavitev stigme. Stigmatizacija lahko deluje na simbolni ravni (npr. negativni diskurzi), pa tudi na materialni, saj vpliva na dostop do zaposlitve, stanovanja ali zdravstvenih storitev. Posebej problematična je samostigmatizacija, ko posamezniki internalizirajo negativne predstave in jih vključijo v samopodobo. Stigmatizacija je ključen mehanizem reprodukcije družbene izključenosti.

Strpnost, glejte toleranca

Svoboda izražanja

Svoboda izražanja (angl. *freedom of expression*) je temeljna človekova pravica, zapisana v 19. členu Splošne deklaracije človekovih pravic (Združeni narodi, 1948) in 10. členu Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic (Svet Evrope, 1950). Pomeni pravico posameznika, da svobodno izraža mnenja ter prejema in razširja informacije brez vmešavanja oblasti. Svoboda izražanja je bistvena za delovanje demokratičnih družb, saj omogoča pluralizem, kritiko oblasti in sodelovanje državljanov v javnem diskurzu (Barendt, 2005). Vendar ta pravica ni absolutna – omejena je, kadar pride v konflikt z drugimi temeljnimi pravicami, kot so dostojanstvo, enakopravnost in varnost. Evropsko sodišče za človekove pravice je v številnih sodbah poudarilo, da svoboda izražanja vključuje tudi pravico do širjenja informacij, ki lahko šokirajo, žalijo ali vznemirjajo, a hkrati ne ščiti sovražnega govora, ki spodkopava demokracijo (ESČP, 2023). V sodobnem digitalnem okolju svoboda izražanja odpira vprašanja regulacije spletnih platform, algoritmov in odgovornosti zasebnih podjetij. Akademske razprave izpostavljajo napetost med varovanjem svobode izražanja in potrebo po omejevanju škodljivih vsebin in sovražnega govora.

Š

Šovinizem

Šovinizem (angl. *chauvinism*) v družboslovju označuje pretirano in neracionalno prepričanje o superiornosti lastne skupine, npr. naroda, spola, etnične ali druge identitetne skupine, ob hkratnem razvrednotenju ali izključevanju drugih. Koncept izhaja iz 19. stoletja in je povezan z likom Nicolasa Chauvina, ki je simboliziral

nekritično in fanatično lojalnost do Napoleonove Francije; zato je bil prvotno razumljen kot oblika skrajnega patriotizma ali ultranacionalizma (Encyclopaedia Britannica, 2024). Posebna oblika šovinizma je tudi moški šovinizem, ki označuje prepričanje o superiornosti moških in depreciacijo žensk (Woods, 1976). V sodobnih družboslovnih analizah se pojem uporablja širše za opis ideologij ali diskurzov, ki temeljijo na hierarhizaciji skupin in legitimiranju dominacije ene skupine nad drugo. Tako je nacionalni šovinizem opredeljen kot oblika nacionalne navezanosti, ki vključuje občutek nacionalne superiornosti in dominacije, pri čemer se navezanost na lastno nacijo razširi v negativen odnos do zunanjih skupin in tujcev. V primerjavi z nacionalnim ponosom, ki lahko krepi kohezijo med državljani, šovinizem spodbuja ksenofobijo, zavračanje drugih narodov, zaznavanje drugih kot grožnje ter izključujoče politike, kot so nasprotovanje priseljevanju in podpora protekcionizmu (Huddy in Del Ponte, 2019). Šovinizem je zato analitično povezan z nacionalizmom, s seksizmom in z drugimi oblikami družbene izključitve.

T

Teorije zarote

Teorije zarote so razlage družbenih, političnih ali naravnih pojavov, ki temeljijo na prepričanju, da skrivne in vplivne skupine delujejo v ozadju z namenom manipulacije ali škodovanja širši javnosti. Hofstadter (1965) jih opisuje kot del »paranoičnega sloga« v politiki, saj posamezniki dogodke razumejo skozi prizmo namernih zarot, ne pa naključja ali kompleksnih družbenih procesov. Značilnosti teorij zarote vključujejo nezaupanje do uradnih institucij, selektivno uporabo dokazov, odpor do

znanstvenih pojasnil in prepričanje o skrivnem nadzoru. V digitalni dobi se teorije zarote hitro širijo po družbenih omrežjih, na katerih algoritmi spodbujajo kroženje senzacionalnih in polarizirajočih vsebin (Douglas et al., 2019). Pogosto so povezane z dezinformacijami in radikalizacijo, saj lahko vzbujajo občutek skupnostne identitete in krepijo sovraštvo do »sovražnikov«, ki jih zarotniki domnevno predstavljajo. Negativne posledice vključujejo zmanjšano zaupanje v demokratične institucije, ogrožanje javnega zdravja (npr. zavračanje cepljenja) in spodbujanje nasilnih gibanj. Akademske razprave opozarjajo, da teorij zarote ni mogoče preprosto odpraviti z dejstvi, ampak zahtevajo dolgoročne strategije kritičnega izobraževanja, spodbujanje zaupanja in transparentnosti v institucijah.

Toleranca/strpnost

Toleranca pomeni sprejemanje, spoštovanje in vrednotenje raznolikosti v družbi, bodisi kulturne, verske, etnične, spolne ali politične. UNESCO (1995) jo definira kot »aktivno spoštovanje človekovega dostojanstva«, ki presega zgolj pasivno prenašanje drugačnosti. V političnem in družbenem smislu je toleranca temelj pluralizma, demokracije in človekovih pravic, saj omogoča sobivanje različnih skupin v isti družbi. Sociološki in antropološki pristopi poudarjajo, da je toleranca dinamičen proces, ki se razvija z dialogom, izobraževanjem in medkulturnimi izmenjavami (Walzer, 1997). Pomembno je razlikovati med »minimalno toleranco«, ki pomeni zgolj odsotnost preiganja, in »maksimalno toleranco«, ki vključuje aktivno podporo raznolikosti. Kritični pristopi opozarjajo, da se toleranca včasih uporablja kot retorično orodje za prikrivanje strukturnih neenakosti – na primer, ko večinska družba zahteva toleranco, hkrati pa ohranja diskriminatorne prakse. V sodobnem kontekstu digitalnih omrežij je toleranca povezana tudi z etiko komunikacije in omejevanjem sovražnega govora, saj je cilj oblikovati prostor spoštljivega dialoga.

Totalitarizem

Totalitarizem je politični sistem, v katerem država oziroma vlada popolnoma nadzoruje vse vidike javnega in zasebnega življenja, pri čemer ni prostora za politični pluralizem, svobodo izražanja ali civilno družbo. H. Arendt (1951) je totalitarizem opisala kot režim, ki temelji na ideologiji, terorju in propagandi, pri čemer so posamezniki popolnoma podrejeni kolektivnemu cilju. Značilnosti totalitarnih režimov vključujejo monopol politične moči, centraliziran nadzor nad gospodarstvom, sistematično uporabo represije, kult osebnosti voditelja ter močno vlogo medijev kot propagandnega orodja. Klasični zgodovinski primeri so nacistična Nemčija in stalinizem v Sovjetski zvezi. V sodobnem kontekstu je izraz v rabi tudi za opis avtoritarnih tendenc, ki vključujejo množični nadzor, omejevanje svobode tiska in zatiranje opozicije. Posledice totalitarizma so dehumanizacija posameznikov, izguba avtonomije in sistematično kršenje človekovih pravic. Akademске razprave poudarjajo, da je pomembno razlikovati med avtoritarizmom in totalitarizmom: prvi dopušča omejene sfere zasebnosti, drugi pa stremi k popolnemu nadzoru (Linz, 2000). Boj proti totalitarizmu temelji na zaščiti demokratičnih institucij, spoštovanju človekovih pravic in ohranjanju pluralizma.

Transfobija

Transfobija pomeni predsodke, diskriminacijo, sovražnost ali nasilje, usmerjeno proti transspolnim in nebinarno spolnim osebam ali pa do tistih, ki odstopajo od družbenih pričakovanj glede spola. Gre za pojav, ki se kaže tako v individualnih stališčih kot tudi v institucionalnih praksah, ki omejujejo pravice transspolnih oseb (npr. pri dostopu do zdravstvene oskrbe, pravnem priznanju spola ali zaposlitvi). Amnesty International (2014) poudarja, da transfobija pogosto temelji na rigidnih binarnih predstavah o spolu in na strahu pred drugačnostjo. V javnem diskurzu se kaže

v stereotipih, medijskih reprezentacijah in sovražnem govoru, v skrajnih primerih pa vodi do nasilja in socialne izključenosti. Sociološke in psihološke raziskave kažejo, da transfobija povzroča hude posledice za duševno zdravje transspolnih oseb, vključno z višjo stopnjo depresije, anksioznosti in samomorilnosti (Budge et al., 2013). Akademski pristopi poudarjajo, da je treba transfobijo razumeti intersekcionalno, saj se pogosto prepleta z drugimi oblikami diskriminacije, kot so rasizem, seksizem in ksenofobija. Preprečevanje transfobije vključuje pravno zaščito, ozaveševalne kampanje, inkluzivne izobraževalne programe in podporo skupnostim transspolnih oseb.

Trolanje

Trolanje (angl. *trolling*) pomeni namerno objavljanje provokativnih, žaljivih ali nepovezanih sporočil v spletnih razpravah z namenom povzročiti čustvene reakcije, preusmeriti pozornost ali destabilizirati komunikacijo. Phillips (2015) opisuje *trolling* kot kulturno prakso, ki se je razvila v zgodnjih spletnih skupnostih in se nato razširila na širše digitalno okolje. Ključni elementi trolanja so anonimnost, igrivost, a tudi sovražnost, saj se pogosto prepleta s širjenjem dezinformacij, sovražnega govora in z nadlegovanjem. Trolanje lahko služi različnim namenom: od individualne zabave in izzivanja do politično motiviranih kampanj, kot so »tovarne trolov«, ki sistematično širijo propagando in lažne novice. Čeprav se trolanje včasih predstavlja kot »nedolžna šala«, lahko povzroči resne posledice za tarče, vključno s psihološkim stresom, z izgubo zaupanja v digitalne skupnosti ter zmanjšano participacijo v javnem diskurzu. Akademski pristopi poudarjajo, da trolanje ni le individualno deviantno vedenje, temveč tudi strukturni pojav, ki ga spodbujajo digitalne platforme z algoritmi, ki nagrajujejo provokativne vsebine. Preprečevanje trolanja zahteva kombinacijo moderiranja, skupnostnih norm in izobraževanja o digitalni etiki.

Tujci

Tujci so posamezniki, ki prebivajo zunaj države svojega državljanstva. Gre za široko kategorijo, ki vključuje migrante, priseljence, begunce, turiste in delovne migrante. Pojem je pogosto rabljen v pravnem smislu (npr. »zakon o tujcih«), a ima tudi močne simbolne in identitetne konotacije. Simmel (1908/1976) je v klasičnem eseju »Tujec« pokazal, da je tujec hkrati »blizu in daleč«: fizično prisoten v skupnosti, a družbeno označen kot drugačen. Tujec ni zgolj prehodni prišlek, temveč oseba, ki ostaja v skupnosti, ne da bi bila vanjo v celoti organsko vključena, saj vanjo vnaša elemente, ki nimajo izvora v sami skupini. Tujost tako ni zgolj individualna lastnost, temveč formalna družbena relacija, ki razkriva širše mehanizme vključevanja, izključevanja in moči v družbenih strukturah. Diskurz o tujcih je pogosto namenjen razmejevanju med »mi« in »oni«, kar je povezano s procesi nacionalne identitete in ksenofobije. V sodobnih družbah so tujci pogosto tarče diskriminacije, hkrati pa prinašajo kulturno in gospodarsko obogatitev.

V

Verbalno nasilje

Verbalno nasilje je oblika psihološkega nasilja, ki se izraža z žaljivimi, s ponižujočimi, z grozilnimi ali s sovražnimi besedami in izjavami. V primerjavi s fizičnim nasiljem ne vključuje telesne sile, temveč napad na dostojanstvo, samopodobo in čustveno stanje posameznika. Gre za pojav, ki je mogoč v medosebnih odnosih (npr. v družini, na delovnem mestu), v javnem diskurzu ter v digitalnem okolju, v katerem se pogosto prepleta s sovražnim

govorom in z nadlegovanjem. Raziskave kažejo, da verbalno nasilje povzroča dolgoročne psihološke posledice, kot so zmanjšana samozavest, anksioznost, depresija in socialna izolacija (Vissing et al., 1991). Verbalna agresija je specifična oblika komunikacijskega vedenja, usmerjenega v psihološko prizadetost sogovorca, ki povzroča tudi družbene in relacijske posledice, vključno z erozijo zaupanja, s poslabšanjem medosebnih odnosov, z normalizacijo sovražnega diskurza ter negativnimi učinki na skupinsko dinamiko in javno komunikacijo (Hamilton, 2012). V družbenem smislu prispeva k normalizaciji agresije in zmanjšanju kakovosti javnega dialoga. Pravne definicije verbalnega nasilja so pogosto nejasne in se razlikujejo med državami, vendar ga številne jurisdikcije obravnavajo kot obliko psihološkega nasilja ali nadlegovanja. Preprečevanje zahteva pravno zaščito, ozaveščanje, podporo žrtvam in razvoj nenasilne komunikacije. Akademski pristopi poudarjajo, da je verbalno nasilje globoko povezano s strukturami moči in z družbenimi hierarhijami, saj ga pogosto uporabljajo tisti v dominantnih položajih za ohranjanje nadzora.

Verska nestrpnost

Verska nestrpnost pomeni nepripravljenost sprejeti, spoštovati ali priznati pravico drugih do svobodnega izpovedovanja, prakticiranja ali spreminjanja vere. Gre za pojav, ki lahko vključuje predsodke, diskriminacijo, socialno izključevanje in nasilje proti posameznikom ali skupinam zaradi njihove verske pripadnosti. Združeni narodi (1981) so v *Deklaraciji o odpravi vseh oblik nestrpnosti in diskriminacije na podlagi vere ali prepričanja* poudarili, da je svoboda veroizpovedi temeljna človekova pravica, ki jo verska nestrpnost sistematično spodkopava. V praksi se lahko kaže kot omejevanje verskih obredov, negativno stereotipiziranje, vandalizem verskih objektov ali politike, ki marginalizirajo določene veroizpovedi. Sociološke raziskave kažejo, da je verska nestrpnost pogosto povezana z nacionalizmom, s ksenofobijo

in politično instrumentalizacijo religije. M. Nussbaum (2012) obravnava sodobne oblike verske nestrpnosti v liberalnih demokracijah, zlasti v kontekstu strahu pred islamom in priseljenci. Analizira, kako se nova verska nestrpnost ne izraža več predvsem kot odkrito sovraštvo, temveč kot sklicevanje na varnost, enakost spolov, sekularizem ali nacionalne vrednote. Pri verski nestrpnosti je pomembna vloga čustev, kot so strah, gnus in tesnoba, ki bistveno vplivajo na oblikovanje javnih politik in družbenih odzivov do verskih manjšin. Čeprav se pravne in politične prakse pogosto predstavljajo kot nevtralne, analiza pokaže, da v resnici delujejo izključevalno in nesorazmerno omejujejo versko svobodo določenih skupin. Avtorica zagovarja potrebo po normativnih okvirih verske pluralnosti, ki temeljijo na načelih enakosti, varstva človekovih pravic in demokratične vključenosti. V digitalnem prostoru se verska nestrpnost širi s sovražnimi kampanjami, z lažnimi informacijami in s teorijami zarote, ki ciljajo določene verske skupine. Posledice so erozija družbene kohezije, povečana polarizacija in nasilni konflikti. Preventivni ukrepi zajemajo pravno zaščito, medverski dialog, izobraževanje za človekove pravice in spodbujanje pluralizma kot temeljne vrednote.

Viktimizacija

Viktimizacija je proces, v katerem posameznik ali skupina postane žrtev fizičnega, psihičnega, socialnega ali simbolnega nasilja. Lahko vključuje neposredno izpostavljenost nasilju (primarna viktimizacija), posledice pomoči žrtvam (sekundarna viktimizacija, npr. neprimerna obravnava s strani institucij) ali širše družbene posledice stigmatizacije (terciarna viktimizacija). Fattah (1991) jo definira kot skupek interakcij med storilcem, žrtvijo in družbenim okoljem, pri čemer se oblikujejo posebne dinamike moči. Viktimizacija se pojavlja v različnih kontekstih: kriminal (npr. napadi, tatvine), medvrstniško nasilje, diskriminacija ali spletno nadlegovanje. Študije kažejo, da lahko povzroči

dolgotrajne psihološke, socialne in ekonomske posledice, kot so travma, socialna izolacija in zmanjšana kakovost življenja (Karmen, 2020). Poseben problem je sekundarna viktimizacija, ko institucije (policija, sodišča, mediji) s svojim ravnanjem poglobljajo stisko žrtve. Akademski pristopi opozarjajo, da je viktimizacija tesno povezana s strukturo moči in z družbenimi neenakostmi, saj so marginalizirane skupine pogosteje izpostavljene nasilju. Preventivni ukrepi vključujejo podporne storitve za žrtve, pravno zaščito, ozaveščanje in krepitev družbene solidarnosti.

Vključevanje

Vključevanje pomeni proces zagotavljanja enakih možnosti, dostopa in participacije v družbi za vse posameznike, ne glede na njihove osebne okoliščine, kot so spol, rasa, etnična pripadnost, vera, invalidnost, spolna usmerjenost in socialni status. Gre za koncept, ki presega zgolj formalno enakost, saj zahteva aktivno odstranjevanje ovir (pozitivna diskriminacija), ki marginaliziranim skupinam preprečujejo polno sodelovanje. Sociološki pristopi opozarjajo, da je vključevanje povezano z vprašanji moči in struktur, ki oblikujejo dostop do virov in institucij. Slee (2011) poudarja, da je vključevanje družbeni proces, ki krepi pravičnost in solidarnost. V izobraževalnem kontekstu vključevanje pomeni oblikovanje učnega okolja, ki upošteva raznolikost učencev, v političnem pa zagotavljanje participacije ranljivih skupin v procesih odločanja. V digitalni sferi vključevanje pomeni zagotavljanje enakih možnosti dostopa do interneta, tehnologij in digitalne pismenosti. Posledice vključevanja so večja družbena kohezija, zmanjšanje diskriminacije in spodbujanje inovativnosti, saj različne perspektive bogatijo skupne rešitve. Kritični pristopi pa opozarjajo, da vključevanje pogosto ostane na ravni retorike, če ni podprto s sistemskimi spremembami.

Ž

Žaljivi govor

Žaljivi govor je oblika verbalne komunikacije, ki namenoma ali nenamerno ponižuje, razvrednoti ali prizadene posameznika oziroma skupino. Gre za širši pojem kot sovražni govor, saj vključuje tudi izjave, ki sicer ne spodbujajo diskriminacije ali nasilja, a kljub temu povzročajo psihološko škodo in zmanjšujejo kakovost javnega dialoga. Žaljivi govor lahko temelji na osebnih značilnostih (videzu, spolu, starosti) ali družbenih identitetah (narodnosti, etnični pripadnosti, spolni usmerjenosti). Brown (2017) opozarja, da žaljivi govor pogosto deluje subtilno, na podlagi sarkazma, ponižujočih šal ali stereotipizacije, kar otežuje njegovo prepoznavanje in pravno opredelitev. V digitalnem prostoru se žaljivi govor pogosto prepleta s trolanjem in z nadlegovanjem, saj omogoča anonimnost in množično širjenje. Čeprav ni vedno pravno sankcioniran, povzroča resne družbene posledice, ki vključujejo psihološko stisko, zmanjšano participacijo žrtev v javnem življenju, pogloblja stigmatizacijo in normalizira agresivno komunikacijo. Akademske razprave izpostavljajo dilemo med svobodo izražanja in omejevanjem žaljivega govora z namenom zaščite: medtem ko popolna prepoved lahko poseže v pravico do izražanja, neukrepanje krepi kulturo nespoštovanja, sovražnosti in izključevanja.

Zaključek

Velja poudariti, da je slovarček pojmov o sovražnem govoru in diskriminaciji konceptualno in terminološko izhodišče za razumevanje kompleksnih družbenih pojavov, ki se manifestirajo na presečišču jezika, moči in družbenih neenakosti. Opredeljeni pojmi ne zajemajo zgolj normativnih in pravnih dimenzij sovražnega govora ter diskriminacije, temveč tudi njune simbolne, kulturne in strukturne razsežnosti. S tem slovarček presega ozko legalistično razumevanje in odpira prostor za interdisciplinarno analizo, ki vključuje sociološke, politološke, pravne, antropološke in komunikološke perspektive.

Sistematična raba jasno definiranih pojmov je ključna za raziskovalno doslednost, oblikovanje javnih politik ter razvoj preventivnih in intervencijskih mehanizmov. Terminološka natančnost omogoča razločevanje med sorodnimi, a konceptualno različnimi pojavi, kot so predsodki, stereotipi, diskriminatorne prakse, nadlegovanje ali nasilje, ter prispeva k bolj premišljenemu javnemu diskurzu. Hkrati opozarja na dinamičnost teh pojavov, ki se prilagajajo družbenim, tehnološkim in političnim kontekstom, zlasti v digitalnem okolju.

Ob tem je treba poudariti, da gre za kratek in nujno nedokončan seznam pojmov. Področje raziskovanja sovražnega govora in diskriminacije se nenehno razvija, prav tako se razvijajo konceptualni okviri, empirične ugotovitve in normativni standardi. Slovarček je zato zamišljen kot odprt dokument, ki zahteva nadaljnje dopolnjevanje, kritično refleksijo in posodabljanje v skladu z novimi raziskovalnimi spoznanji ter družbenimi spremembami.

Seznam pojmov

Afrofobija	11	Kultura	33
Agresija	11	Kulturna razlika	34
Anticiganizem (romofobija)	12	Kulturni rasizem	34
Antisemitizem	13	Kultura sovraštva	35
Asimilacija	14	Lažne novice	36
Avtohtonost	14	Manjšina	37
Balkanci	15	Marginalizirana skupina	38
Begunci	15	Marginalizacija	39
Čefurji	16	Meja	39
Čistost	17	Migranti	40
Dezinformacije	18	Mizoginija	41
Diskriminacija	19	Nacija	41
Diskriminatorni govor	20	Nacionalna država	42
Digitalni rasizem	21	Nacionalna identiteta	42
Drugi in drugačenje	21	Nacionalizem	43
Ekonomski migrant	22	Nacizem	44
Etnicizacija	23	Narod	45
Genocid	24	Nestrpnost, <i>glejte</i> intoleranca	
Fašizem	24	Nevarni govor	46
Homofobija	25	Orientalizem	46
Integracija	26	Osebna okoliščina	47
Intersekcionalnost	27	Populizem	48
Intoleranca/nestrpnost	28	Postkolonializem	49
Islamofobija	29	Priseljenci	49
Južnjaki	30	Prosilci za azil	50
Kaznivo dejanje iz sovraštva	31	Predsodki	51
Kolonializem	31	Propaganda	52
Ksenofobija	32	Radikalizacija	52

Rasa	53	Svoboda izražanja	65
Rasizem	54	Šovinizem	65
Rasizacija	55	Teorije zarote	66
Rasna razlika	56	Toleranca/strpnost	67
Segregacija	57	Totalitarizem	68
Sekuritizacija	58	Transfobija	68
Seksizem	58	Trolanje	69
Sovražni govor	59	Tujci	70
Spletne dezinformacije	60	Verbalno nasilje	70
Spol	61	Verska nestrpnost	71
Spletni sovražni govor	61	Viktimizacija	72
Starizem	62	Vključevanje	73
Stereotipi	63	Žaljivi govor	74
Stigmatizacija	64		
Strpnost, <i>glejte</i> toleranca			

Literatura in viri

- Alba, R., in Nee, V. (2003). *Remaking the American mainstream: Assimilation and contemporary immigration*. Harvard University Press.
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Addison-Wesley.
- Amnesty International. (2014). *The state decides who I am: Lack of legal gender recognition for transgender people in Europe*. <https://www.amnesty.org/en/documents/eur01/001/2014/en/>
- Anderson, B. (1983). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. Verso.
- Anderson, C. A., in Bushman, B. J. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology*, 53(1), 27–51. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.53.100901.135231>
- Arendt, H. (1951). *The origins of totalitarianism*. Harcourt.
- Ayalon, L., in Tesch-Römer, C. (2018). *Contemporary perspectives on ageism*. Springer.
- Bajt, V. (2016). Who “belongs”? *Razprave in gradivo – Inštitut za narodnostna vprašanja (1990)*, 76, 49–66. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-G2H4Z532>
- Bakić-Hayden, M. (1995). Nesting orientalisms: The case of former Yugoslavia. *Slavic Review*, 54(4), 917–931. <https://doi.org/10.2307/2501399>
- Balibar, É. (1991a). Is there a “neo-racism”? V É. Balibar in I. Wallerstein (ur.), *Race, nation, class: Ambiguous identities* (str. 17–28). Verso.
- Balibar, É. (1991b). *Race, nation, class: Ambiguous identities*. Verso.
- Balibar, É. (2002). *Politics and the other scene*. Verso.
- Barendt, E. (2005). *Freedom of speech*. Oxford University Press.
- Barker, M. (1981). *The new racism*. London: Junction Books.

- Barth, F. (ur). (1969). *Ethnic groups and boundaries: The social organization of culture difference*. Little, Brown.
- Bartlett, J., Miller, C., in King, M. (2010). *The edge of violence. A radical approach to extremism*. Demos.
- Bayrakli, E., in Hafez, F. (2019). *European Islamophobia report*. SETA. <https://media.setav.org/en/file/2020/06/european-islamophobia-report-2019-eir2019.pdf>
- Benesch, S. (2013). *Dangerous speech: A proposal to prevent group violence*. World Policy Institute.
- Benjamin, R. (2019). *Race after technology*. Polity.
- Betts, A., in Collier, P. (2017). *Refuge: Transforming a broken refugee system*. Allen Lane.
- Bhabha, H. K. (1994). *The location of culture*. Routledge.
- Brewer, M. B. (2002). The psychology of prejudice. Ingroup love and outgroup hate? *Journal of Social Issues*, 55(3), 429–444. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00126>
- Brown, A. (2017). *Hate speech law: A philosophical examination*. Routledge.
- Brown, R. (2010). *Prejudice: Its social psychology*. Wiley-Blackwell.
- Brown, W. (2006). *Regulating aversion*. Princeton University Press.
- Brubaker, R. (2004). *Ethnicity without groups*. Harvard University Press.
- Budge, S. L., Adelson, J. L., in Howard, K. A. S. (2013). Anxiety and depression in transgender individuals: The roles of transition status, loss, social support, and coping. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 81(3), 545–557. <https://doi.org/10.1037/a0031774>
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge.
- Butler, R. N. (1969). Age-ism: Another form of bigotry. *The Gerontologist*, 9(4), 243–246.
- Buzan, B., Wæver, O., in de Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Boulder, CO: Lynne Rienner.

- Castles, S., in Miller, M. J. (2009). *The age of migration*. Palgrave Macmillan.
- Crawley, H., in Skleparis, D. (2018). Refugees, migrants, neither, both: Categorical fetishism and the politics of bounding in Europe's 'migration crisis'. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(1), 48–64. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1348224>
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), 139–167.
- Direktiva Sveta 2000/78/ES z dne 27. novembra 2000 o splošnih okvirih enakega obravnavanja pri zaposlovanju in delu (UL L 303, 2. 12. 2000).
- Direktiva Sveta 2000/43/ES z dne 29. junija 2000 o izvajanju načela enakega obravnavanja oseb ne glede na raso ali narodnost (UL L 180, 19. 7. 2000).
- Direktiva 2006/54/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 5. julija 2006 o uresničevanju načela enakih možnosti ter enakega obravnavanja moških in žensk pri zaposlovanju in poklicnem delu (UL L 204, 26. 7. 2006).
- Direktiva 2011/95/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 13. decembra 2011 o standardih glede pogojev, ki jih morajo izpolnjevati državljani tretjih držav ali osebe brez državljanstva, da so upravičeni do mednarodne zaščite glede enotnega statusa beguncev ali oseb, upravičenih do subsidiarne zaščite, in glede vsebine te zaščite (UL L 337/9, 20. 12. 2011).
- Douglas, M. (1966). *Purity and danger*. Routledge.
- Douglas, K. M., Uscinski, J. E., Sutton, R. M., Cichocka, A., Nefes, T., Ang, C. S., in Deravi, F. (2019). Understanding conspiracy theories. *Political Psychology*. 40(1), 3-35. <https://doi.org/10.1111/pops.12568>
- Dovidio, J. F., Glick, P., in Rudman, L. A. (ur.). (2005). *On the nature of prejudice: Fifty years after Allport*. Blackwell.

- Dovidio, J. F., Hewstone, M., Glick, P., in Esses, V. M. (2010). *The SAGE handbook of prejudice, stereotyping and discrimination*. SAGE.
- Eco, U. (1995). Ur-fascism. *New York Review of Books*.
- ECRI. (2015). *General policy recommendation no. 15 on combating hate speech*. <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-combating-hate-speech/16808b5b01>
- ECRI. (2021). *ECRI's opinion on the concept of "racialisation"*. <https://rm.coe.int/ecri-opinion-on-the-concept-of-racialisation/1680a4dcc2>
- ENAR. (b. d.). *Afrophobia*. <https://www.enar-eu.org/about/afrophobia/>
- Encyclopaedia Britannica. (2024). *Chauvinism*. <https://www.britannica.com/topic/chauvinism>
- ESČP. (2023). *Sovražni govor – informativni list*. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_hate_speech_eng
- Esser, H. (2008). Assimilation, ethnic stratification, or selective acculturation? Recent theories of the integration of immigrants and the model of intergenerational integration. *Sociologica*, 1, 1–29. DOI: 10.2383/32055.
- Evropska komisija. (2016). *Code of conduct on countering illegal hate speech online*. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/eu-code-conduct-countering-illegal-hate-speech-online_en
- Evropska komisija. (2018). *Tackling online disinformation: a European approach*. <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0236>
- Evropska komisija. (2020). *Anti-racism action plan 2020–2025*. <https://ec.europa.eu/newsroom/just/items/692134>
- Fanon, F. (1961). *The wretched of the earth*. Grove Press.
- Farkas, J., in Schou, J. (2018). *Post-truth, fake news and democracy*. Routledge.
- Fattah, E. A. (1991). *Understanding criminal victimization*. Prentice Hall.
- Fiske, S.T. (1998). *Stereotyping, prejudice, and discrimination*. McGraw-Hill.

- Fox, J. (2007). *Religion and state: The comparative study of religions and politics*. Routledge.
- FRA. (2018). *A persisting concern: Anti-Gypsyism as a barrier to Roma inclusion*. <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/persisting-concern-anti-gypsyism-barrier-roma-inclusion>
- FRA. (2019). *Antisemitism – Overview of data available in the European Union 2008–2018*. <https://fra.europa.eu/en/publication/2019/antisemitism-overview-data-available-european-union-2008-2018>
- Fredman, S. (2011). *Discrimination law*. Oxford University Press.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. Basic Books.
- Gellner, E. (1983). *Nations and nationalism*. Blackwell.
- Geschiere, P. (2009). *The perils of belonging: Autochthony, citizenship, and exclusion in Africa and Europe*. University of Chicago Press.
- Gilroy, P. (2000). *Against race: Imagining political culture beyond the color line*. Harvard University Press.
- Glick, P., in Fiske, S. T. (1996). The ambivalent sexism inventory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(3), 491–512. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.3.491>
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the management of a spoiled identity*. Prentice-Hall.
- Gordon, M. M. (1964). *Assimilation in American life: The role of race, religion, and national origins*. Oxford University Press.
- Guild, E. (2009). *Security and migration in the 21st century*. Polity.
- Hall, S. (1996a). *New ethnicities*. Routledge.
- Hall, S. (1996b). *Questions of cultural identity*. Sage.
- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. Sage.
- Hamilton, M. A. (2011). Verbal aggression: Understanding the psychological antecedents and social consequences. *Journal of Language and Social Psychology*, 31(1), 5–12. <https://doi.org/10.1177/0261927X11425032>

- Healey, J. F., in Stepnick, A. (2019). *Diversity and society: Race, ethnicity, and gender* (6. izd.). Sage.
- Heckmann, F. (2005). *Integration and integration policies: IMISCOE network feasibility study*. European Commission. <https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/19295>
- Herek, G. M. (2004). Beyond “homophobia”: Thinking about sexual prejudice and stigma in the twenty-first century. *Sexuality Research & Social Policy: A Journal of the NSRC*, 1(2), 6–24. <https://doi.org/10.1525/srsp.2004.1.2.6>
- Herzfeld, M. (1987). *Anthropology through the looking-glass: Critical ethnography in the margins of Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hill Collins, P., in Bilge, S. (2016). *Intersectionality*. Malden: Polity Press.
- Hilton, J. L., in von Hippel, W. (1996). Stereotypes. *Annual Review of Psychology*, 47, 237–271. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.47.1.237>
- Hobsbawm, E. (1990). *Nations and nationalism since 1780*. Cambridge University Press.
- Hofstadter, R. (1965). *The paranoid style in American politics*. Harvard University Press.
- Holmes, S. M., in Castañeda, H. (2016). Representing the “European refugee crisis” in Germany and beyond: Deservingness and difference, life and death. *American Ethnologist*, 43(1), 12–24. <https://doi.org/10.1111/amet.12259>
- hooks, b. (2000). *Feminism is for everybody*. South End Press.
- Hroch, M. (1993). From national movement to the fully-formed nation. *New Left Review*, 1/198, 3–20.
- Huddy, L., in Del Ponte, A. (2019). National identity, pride, and chauvinism: Their origins and consequences for globalization attitudes. V G. Gustavsson in D. Miller (ur.), *Liberal nationalism and its critics*. Oxford University Press.

- ILO. (1989). *Konvencija št. 169 o pravicah staroselskih ljudstev in plemenskih skupnosti*. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/indigenous-and-tribal-peoples-convention-1989-no-169>
- International Holocaust Remembrance Alliance – IHRA. (b.d.). *Working definition of antisemitism*. <https://holocaustremembrance.com/resources/working-definition-antisemitism>
- Jeruzalemska deklaracija o antisemitizmu. (2020-2021). *Jerusalem declaration on antisemitism*. <https://jerusalemdeclaration.org/>
- Jowett, G. S., in O'Donnell, V. (2019). *Propaganda and persuasion*. Sage.
- Karmen, A. (2020). *Crime victims: An introduction to victimology*. Cengage.
- Katz, S. (ur.). (2022). *The Cambridge Companion to Antisemitism*. Cambridge. Cambridge University Press.
- Lasswell, H. D. (1927). Propaganda technique in the World War. *American Political Science Review*, 21(3), 627–631.
- Lazer D. M. J. et al. (2018). The science of fake news. *Science*. 359(6380), 1094–1096. DOI:10.1126/science.aao2998
- Leets, L. (2002). Experiencing hate speech. *Journal of Social Issues*, 58(2), 341–361.
- Lemkin, R. (1944). *Axis rule in occupied Europe: Laws of occupation, analysis of government, proposals for redress*. Carnegie Endowment for International Peace. Division of International Law.
- Lewontin, R. C. (1972). The apportionment of human diversity, str. 381–398. V.T. Dobzhansky, M. K. Hecht in W. C. Steere (ur.), *Evolutionary biology*. Springer.
- Link, B. G., in Phelan, J. C. (2001). Conceptualizing stigma. *Annual Review of Sociology*, 27, 363–385. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.27.1.363>
- Linz, J. J. (2000). *Totalitarian and authoritarian regimes*. Lynne Rienner.
- Lippmann, W. (1922). *Public opinion*. Harcourt, Brace and Company.
- ListinaEUotemeljnihpravicah(2010/C83/02).<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:sl:PDF>

- Loomba, A. (2005). *Colonialism/postcolonialism*. Routledge.
- Macfie, A. L. (2002). *Orientalism*. Longman.
- Manne, K. (2018). *Down girl: The logic of misogyny*. Oxford University Press.
- Massey, D. S., in Denton, N. A. (1993). *American apartheid: Segregation and the making of the underclass*. Harvard University Press.
- Matsuda, M. J. (1993/2018). *Words that wound. Critical race theory, assaultive speech, and the First Amendment*. Harvard University Press.
- McCauley, C., in Moskalenko, S. (2017). Understanding political radicalization. The two-pyramids model. *American Psychologist*, 72(3), 205–216. <https://doi.org/10.1037/amp0000062>
- McGarry, A. (2017). *Romaphobia: The last acceptable form of racism*. Zed Books.
- Miles, R. (1989). *Racism*. Routledge.
- Mudde, C. (2007). *Populist radical right parties in Europe*. Cambridge University Press.
- Mudde, C., in Kaltwasser, C. R. (2017). *Populism: A very short introduction*. Oxford University Press.
- Murji, K., in Solomos, J. (2005). *Racialization: Studies in theory and practice*. Oxford University Press.
- Noble, S. U. (2018). *Algorithms of oppression*. NYU Press.
- Norris, P., in Inglehart, R. (2019). *Cultural backlash*. Cambridge University Press.
- Nussbaum, M. C. (2012). *The new religious intolerance: Overcoming the politics of fear in an anxious age*. Belknap Press, Harvard University.
- Omi, M., in Winant, H. (2015). *Racial formation in the United States*. Routledge.
- OSCE. (2020). *Hate crime data-collection and monitoring mechanisms. A practical guide*. <https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/3/a/124533.pdf>
- Paasi, A. (1996). *Territories, boundaries and consciousness*. Wiley.

- Pager, D., in Shepherd, H. (2008). The sociology of discrimination: Racial discrimination in employment, housing, credit, and consumer markets. *Annual Review of Sociology*, 34. 181–209. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.33.040406.131740>
- Pajnik, M. (2003). Poročanje medijev o marginaliziranih skupinah. *Socijalno delo*, 42(2), 87–94. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-Q5EB32XJ>
- Park, R. E., in Burgess, E. W. (1921). *Introduction to the science of sociology*. University of Chicago Press.
- Paxton, R. (2004). *The anatomy of fascism*. Knopf.
- Perry, B. (2001). *In the name of hate: Understanding hate crimes*. Routledge.
- Phillips, W. (2015). *This is why we can't have nice things: Mapping the relationship between online trolling and mainstream culture*. The MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/10288.001.0001>
- Richardson-Self, L. (2021). *Hate speech against women online: Concepts and countermeasures*. London: Rowman & Littlefield Publishers.
- Said, E. (1978). *Orientalism*. Pantheon.
- Schlosser, L. Z., in Ancis, J. R. (2008). Antisemitism. V F. T. L. Leong (ur.), *Encyclopedia of counseling* (zv. III, str. 983–985). Sage.
- Scott, J. W. (1986). Gender: A useful category of historical analysis. *The American Historical Review*, 91(5), 1053–1075.
- Silver, H. (1994). Social exclusion and social solidarity: Three paradigms. *International Labour Review*, 133(5–6), 531–578.
- Simmel, G. (1908/1976). The stranger. V *The Sociology of Georg Simmel*. Free Press.
- Slee, R. (2011). *The irregular school: Exclusion, schooling and inclusive education*. Routledge.
- Smith, A. D. (1991). *National identity*. Penguin.
- Spivak, G. C. (1988). *Can the subaltern speak?* Macmillan.

- Stanton, G. H. (1996). *The eight stages of genocide*. United States Department of State. (Pozneje razvito v: Stanton, G. H. (2013). *The ten stages of genocide*. Genocide Watch. <https://www.genocidewatch.com/tenstages>)
- Sturmeý, P. (2017). *The Wiley handbook of violence and aggression*. John Wiley & Sons.
- Svet Evrope. (1950). *Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic*. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_slv
- Todorova, M. (1997). *Imagining the Balkans*. Oxford University Press.
- Tucker, J. A., Guess, A., Barberá, P., Vaccari, C., Siegel, A., Sanovich, S., Stukal, D., in Nyhan, B. (2018). *Social media, political polarization, and political disinformation: A review of the scientific literature*. Hewlett Foundation. <https://www.hewlett.org/wp-content/uploads/2018/03/Social-Media-Political-Polarization-and-Political-Disinformation-Literature-Review.pdf>
- UNESCO. (1969). *Four statements on the race question*. <http://refugeestudies.org/UNHCR/UNHCR.%20Four%20Statements%20on%20the%20Race%20Question.pdf>
- UNESCO. (1995). *Declaration of principles on tolerance*. <https://www.ref-world.org/legal/resolution/unesco/1995/13686>
- van Dijk, T. A. (1993). *Elite discourse and racism*. Sage.
- Vertovec, S. (2007). Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies*, 30(6), 1024–1054. <https://doi.org/10.1080/01419870701599465>
- Vissing, Y. M., Straus, M. A., Gelles, R. J., in Harrop, J. W. (1991). Verbal aggression by parents and psychosocial problems of children. *Child Abuse and Neglect*, 15(3), 223–238. [https://doi.org/10.1016/0145-2134\(91\)90067-N](https://doi.org/10.1016/0145-2134(91)90067-N)
- Vojnović, G. (2008). *Čefurji raus!* Študentska založba.
- Vosoughi, S., Roy, D., in Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. *Science*, 359(6380), 1146–1151. DOI: 10.1126/science.aap9559. PMID: 29590045.

- Yeves, J., Bargsted, M., in Marrero-Vega, A. (2026). Ageism. V T. Teo (ur.), *The Palgrave encyclopedia of theoretical and philosophical psychology*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Walby, S. (2011). *The future of feminism*. Polity.
- Walzer, M. (1997). *On toleration*. Yale University Press.
- Wardle, C., in Derakhshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making*. Strasbourg: Council of Europe. Dealing with propaganda, misinformation and fake news, Report. <https://rm.coe.int/information-disorder-toward-aninterdisciplinary-framework-for-researc/168076277c>
- Wardle, C., in Derakhshan, H. (2018). Thinking about 'information disorder': formats of misinformation, disinformation, and mal-information. V C. Ireton in J. Posetti (ur.), *Journalism, 'fake news' and disinformation. Handbook for journalism education and training* (str. 44–56). <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265552/PDF/265552eng.pdf.multi>
- Weiß, N. (2008). Xenophobia. *Max Planck encyclopedias of international law*. Oxford Public International Law. <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e892>
- Wetherell, M., in Potter, J. (1992). *Mapping the language of racism: Discourse and the legitimization of exploitation*. Columbia University Press.
- WHO. (2019). *Health and gender equality: policy brief*. World Health Organization. Regional Office for Europe. <https://iris.who.int/handle/10665/346823>
- Wimmer, A. (2013). *Ethnic boundary making*. Oxford University Press.
- Wirth, L. (1945). The problem of minority groups. V R. Linton (ur.), *The science of man in the world crisis* (str. 347–372). Columbia University Press.
- Wodak, R. (2015). *The politics of fear: What right-wing populist discourses mean*. Sage.

- Woods, S. M. (1976). Some dynamics of male chauvinism. *Arch Gen Psychiatry*, 33(1), 63–65. DOI: 10.1001/archpsyc.1976.01770010037007. PMID: 1247365.
- Young, I. M. (1990). *Justice and the politics of difference*. Princeton University Press.
- Zakon o varstvu pred diskriminacijo (ZVarD). *Uradni list RS*, št. 33/2016, 21/2018 – ZNORG. <https://www.iusinfo.si/zakonodajna-knjiznica/zakon/Z16593AD/clen/1>
- Združeni narodi. (1948). *Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida*. https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf
- Združeni narodi. (1948). *Splošna deklaracija človekovih pravic*. <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZEZ/Dokumenti/multilateralamednarodno-pravo/Splosna-deklaracija-clovekovih-pravic.pdf>
- Združeni narodi. (1951). *Konvencija o statusu beguncev*. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-relating-status-refugees> in *Protokol* (1967). <https://www.unhcr.org/sites/default/files/2025-02/1951-refugee-convention-1967-protocol.pdf>
- Združeni narodi. (1966). *Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah*. <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/Zakonodaja-ki-ni-na-PISRS/Kulturna-raznolikost/9b7da27d8d/Mednarodni-pakt-o-drzavljskih-in-politicnih-pravicah.pdf>
- Združeni narodi. (1981). *Deklaracija o odpravi vseh oblik nestrpnosti in diskriminacije na podlagi vere ali prepričanja*. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-elimination-all-forms-intolerance-and-discrimination>
- Zorn, J. (2021). Nasilne meje, varnostnizacija in kriminalizacija solidarnosti. *Socialno delo*, 60(2), 167–180. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-YBJFNSQD/5f441435-b78a-4009-933e-94bc354e9e27/PDF>

DODATNE POVEZAVE ZA NADALJNJE BRANJE

Balkanska pot: pojmovnik evropskega režima iregulariziranih migracij na periferiji Evropske unije, <https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL/catalog/book/804>, DOI: <https://doi.org/10.4312/9789612976590>

Evropska migracijska mreža (European Migration Network – EMN); *Pojmovnik o azilu in migracijah*, https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary_en

Evropska komisija proti rasizmu in nestrpnosti (European Commission against Racism and Intolerance – ECRI); pojmovnik, <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/ecri-glossary>

Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/index.html>